

**Darja Radović Mahečić**

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

## Sekvenca secesije – arhitekt Lav Kalda

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Predan 7. 8. 2006. – Prihvaćen 2. 10. 2006.

UDK 72 Kalda, L.

### Sažetak

Ovo je prva monografska studija o djelovanju arhitekta Lava Kalde (Bilovec, Češka 1880. – Zagreb, 1956.), tipičnog predstavnika generacije koja se formirala u duhovnoj klimi bečke moderne na prijelomu 19. u 20. stoljeće i koja se privučena živom graditeljskom aktivnošću trajno nastanila u Zagrebu.

Projektirao je ili gradio preko 150 javnih i privatnih zgrada: poslovnih i stambenih palača, trgovačkih i industrijskih zgrada te obiteljskih kuća, među kojima su najznačajnije: Podružnica Austro-ugarske banke u Jurišićevoj ulici i Trgovačko-obrtnička komora na Rooseveltovu trgu, vile Sorg, Rožić i Seno u Nazorovoj ulici, stambene zgrade Dom Društva »Mercur« u Perkovčevoj i Dom Općinskih činovnika u Dalmatinskoj ulici, kuća Ullmann na Trgu žrtava fašizma te Češki narodni dom u Šubićevoj ulici.

Kaldin je opus opsežan, invencijom bogat i raznorodan, a definiralo ga je u cijelosti razdoblje fermentacije »moderne«. Iako nije bio ni radikaln, niti je sustavno primjenjivao pionirska moderna

i eksperimentalna rješenja, a elemente secesijske estetike zadržao je i u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća, Kaldina »solidnost«, jednostavna monumentalnost, vješta kompozicija i visoka razina izvedbe učinile su njegove građevine prisutnima u gotovo svim pregledima hrvatske arhitekture prve polovine 20. stoljeća, u člancima koji govore o stambenim i poslovnim zgradama njegova doba, o industrijskoj arhitekturi, o različitim oblicima postupnog nastupa moderne arhitekture u gradu Zagrebu, kao i o postanku projektnih atelijera koji su profesionalno i inovativno rješavali raznorodne zadatke zahvaljujući stalnom protoku mladih pripravnika. Djelujući u sklopu tvrtke »Pilar, Mally i Bauda« od 1901. do 1907., u Gradjevnom poduzetništvu s Ivanom Štefanom od 1908. do 1922., te samostalno od 1922. do 1939. godine, Lav Kalda u cjelini pripada generaciji hrvatskih arhitekata koja je modernu hrvatsku arhitekturu prevela od secesijske moderne na racionalni funkcionalizam tridesetih godina, a Zagrebu dala velegrađsko obilježje i dokazala da domaći arhitekti mogu visoko profesionalno i kvalitetno odraditi svaki arhitektonski zadatak, od projekta do izvedbe.

**Ključne riječi:** Lav Kalda, arhitektura moderne, Zagreb, bečka moderna, »Pilar, Mally i Bauda«, erker

Arhitekt Lav Kalda, protagonist hrvatske secesije, svojim opusom značajno pojačava konzistenciju svoje epohe.<sup>1</sup> Predstavnik je generacije koja se formirala u duhovnoj klimi bečke moderne, a koja se privučena živom graditeljskom aktivnošću trajno nastanila u Zagrebu. Kaldin je opus opsežan, invencijom bogat i raznorodan, a definiralo ga je u cijelosti razdoblje oslobođene imaginacije na prijelazu 19. u 20. stoljeće, tj. fermentacije *moderne*. U posljednjim desetljećima dunavske monarhije potraga za modernom formom sastojala se istodobno od prekida s akademskom praksom historicizma kasnog 19. stoljeća i širokog raspona paralelnih nastojanja i oblikovnih istraživanja na spoju kozmopolitske kulture modernoga grada i nacionalnoga karaktera arhitektonskih jezika, u kojima ukrašavanje i ornament imaju nadalje veliku važnost. Pa iako nije bio ni radikaln, niti je sustavno primjenjivao pionirska moderna i eksperimentalna rješenja, a elemente secesijske estetike zadržao i u dvadesetim i tridesetim godinama 20. stoljeća, Kaldina »solidnost«, jednostavna monumentalnost,

vješta kompozicija i visoka razina izvedbe učinile su njegove građevine prisutnima u gotovo svim pregledima hrvatske arhitekture prve polovine 20. stoljeća,<sup>2</sup> u člancima koji govore o stambenim i poslovnim zgradama njegova doba,<sup>3</sup> o industrijskoj arhitekturi,<sup>4</sup> o različitim oblicima postupnog nastupa moderne arhitekture u gradu Zagrebu,<sup>5</sup> kao i o postanku projektnih atelijera koji su profesionalno i inovativno rješavali raznorodne zadatke zahvaljujući stalnom protoku mladih pripravnika.<sup>6</sup>

### »Pilar, Mally i Bauda« – sponzori i učitelji 1901.–1907.

Arhitekt Lav (Leo, Leon, Lavoslav) Kalda (Wagstadt u Moravskoj, danas Bilovec u Češkoj, 1880. – Zagreb, 1956.) završio je njemačku Višu državnu obrtnu školu u današnjem Brnu. U Zagreb je došao privučen intenzivnom građevinskom djelatnošću zbog koje se u gradu razvio sustav projektantsko-izvo-



Pročelje Mihanovićeve 38, Zagreb, 1903., za »Pilar, Mally i Bauda« (Ostavština arhitekta L. Kalde, u vlasništvu obitelji)

*Facade of No. 38 Mihanovićeva Street, Zagreb, 1903, designed for »Pilar, Mally, and Bauda« (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)*

đačkih tvrtki, poput najistaknutije i najplodnije »Hönigsberg i Deutsch«, osnovane 1889., ili za Kaldu ključne »Pilar, Mally i Bauda«, koja se uhodavala od 1890., a službeno je radom započela 1895. godine. Lav Hönigsberg i Julije Deutsch diplomirali su na Visokoj tehničkoj školi u Beču i pripadnici su tzv. prve akademske generacije naših arhitekata, kao i Martin Pilar, koji je osim na Visokoj tehničkoj školi studirao i kod Friedricha Schmidta na Bečkoj akademiji. Kao vlasnici uspješnih građevnih poduzeća i jedni i drugi nastojali su biti informirani o aktualnim arhitektonskim zbivanjima, te su unutar svoga redovitoga poslovanja talentiranim predstavnicima generacije rođene oko 1880. godine davali priliku za početak profesionalnoga djelovanja. Na prijelomu stoljeća, zahvaljujući mladim arhitektima, te su tvrtke promovirale nov estetski svjetonazor. Zbog njih secesijska moderna u Zagrebu, za razliku od historizma, zauzima pozicije bez zakašnjenja.<sup>7</sup>

Poziv Kaldi da dođe u Zagreb stigao je od arhitekta Martina Pilara,<sup>8</sup> kod kojega potkraj 1901. počinje raditi na izvođenju pojedinih kuća.<sup>9</sup> Uvidjevši Kaldine sposobnosti, Pilar je svog mladog »građevnog poslovođu« poslao na daljnje školovanje u Beč. U listopadu 1903. Kalda je počeo studirati kod profesora Alfreda Castelliza na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču, u specijalnoj školi profesora Viktora Luntza, kojega će već 1904. zamijeniti Friedrich Ohmann. Uz glasovitog Otta Wagnera, i Ohmann je tako postao voditelj Majstorske škole za arhitekturu na Bečkoj akademiji. Nakon trogodišnjega studija Kalda je 10. srpnja 1906. dobio »Austritts-Zeugnis«. U toj potvrdi o završenom šestsemestarskom studiju voditelj klase profesor Ohmann je napisao kako je Kalda: »...talent iskazao u najboljem svjetlu, a u rješavanju zadataka odlikovao se jednostavnim prikazima, promišljenim i svježim rješenjima.«<sup>10</sup> Kaldin studij popratile su i dvije nagrade: 1904. dobio je na



Studentski rad, Beč, 1904. (Ostavština arhitekta L. Kalde, u vlasništvu obitelji)  
*Student work, Vienna, 1904 (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)*

školi najstariju nagradu, prestižnu Fügerovu medalju, koja se dodjeljivala nekima od najvrjednijih, a prema Marcu Pozzettu »također i najprivlačnijim« radovima škole, i gotovo da je bila povlastica Wagnerovih učenika.<sup>11</sup> Tom su se medaljom nagrađivali projekti za građevine privremenoga karaktera, elementi urbanističkog uređenja, oblikovne inovacije i mali objekti za gradske prostore na perifernim lokacijama (a gotovo uvijek su ih ostvarivali polaznici druge godine).<sup>12</sup> Može se pretpostaviti da je nagrađeni projekt u obiteljskom arhivu sačuvan kolorirani crtež simetrične parkovne kompozicije.<sup>13</sup> Za nekoliko stuba izdignut je popločani *plato*, s tri strane omeđen zidanom ogradom, markiranom u kutovima i uz samo stubište žardinjerama u obliku vaza. U sredinu ogradnoga zida smještena je polukružno zaključena zidna fontana (kakvu će, 1910. ali skromnijih dimenzija, realizirati na dvorišnom pročelju vile Šenoa u Zagrebu). Scenični prizor s tri strane rubi i visoki zid od živice, kako bi jedini pogled bio onaj vođen simetrijom. U projektu je aktualni monumentalizam za korak ustuknuo pred intimnijom varijantom secesijske moderne. Projekt, naime, uvelike sliči onodobnom Ohmannovu projektu za spomenik kraljici Elizabeti u Volksgartenu (1905.–1907.), ali i srodnim projektima publiciranima u tada aktualnoj periodici.<sup>14</sup> U arhitektovoj arhivi sačuvan idejni projekt gradske vijećnice u Ostravi, predložen crtežom simetrična pročelja s mansardnim krovom, visokim prozorima i ugaonim rizalitima, također datira iz studentskih dana. Na kraju studija Kalda je 1906. dobio i Specijalnu nagradu škole, koja se od 1891. svake godine dodjeljivala u objema školama za završne radove učenika (a iznos od 400 kruna, koliko je nagrada iznosila,

osiguravao se iz prihoda od Akademijinih izložbi). U specijalnoj Schmidtovoj školi je 1886. i *Martin Pilar aus Brod in Croatien* bio nagrađen tzv. Haggemüllerovom nagradom,<sup>15</sup> koja se od 1826. dodjeljivala u obje škole, obično za završne elaborate, tj. diplomske radove ili nečiji cjelokupan rad (u iznosu od 100 kruna).<sup>16</sup>

Za razliku od Mađara Odöna Lechnera, koji je pluralizam moderniteta na prijelazu 19. u 20. stoljeće iskoristio da pozove na uklapanje nacionalnoga karaktera u nov jezik oblika, u kojem je pronašao kreativni lokus moderne arhitekture, Otto Wagner je smatrao da nacionalni stil ne može postojati i da umjetnički izraz arhitektonskih djela mora biti srodan u svakom centru kulture gdje su način života i sustav vlasti slični. Za njega je temelj moderne arhitekture kozmopolitska kultura suvremenoga metropolisa, i zato je, pretpostavlja se, birao studente iz svih dijelova Monarhije ne bi li stvorio »organigram«, tj. mrežu sljedbenika u svakom važnom centru.<sup>17</sup> Ludwig Hevesi je Wagnera imao na umu kada je opisao arhitekta koji, školovan da poznaje povijest, odbacuje raznovrsnost stilova i nastoji zažmiriti pred činjenicom da je i sam ponikao iz epohe »bogatih stilovima«. <sup>18</sup> S tradicijom nisu u potpunosti prekinuli ni pokretači antiakadenskoga pokreta secesije, Wagnerov asistent Joseph Maria Olbrich i najbriljantniji student Josef Hoffmann. Tek u potrazi Adolfa Loosa za strogom čistoćom oblika i u njegovu otvorenom prijeziru prema ornamentu, nailazimo na začetke u potpunosti modernog stila u arhitekturi. Stoga se i povijesni nastup Viktora Kovačića (uz Vjekoslava Bastla, jedinog polaznika Wagnerove škole iz Hrvatske), promotora hrvatske moderne arhitekture,<sup>19</sup> artikulirao na spoju Wagnero-

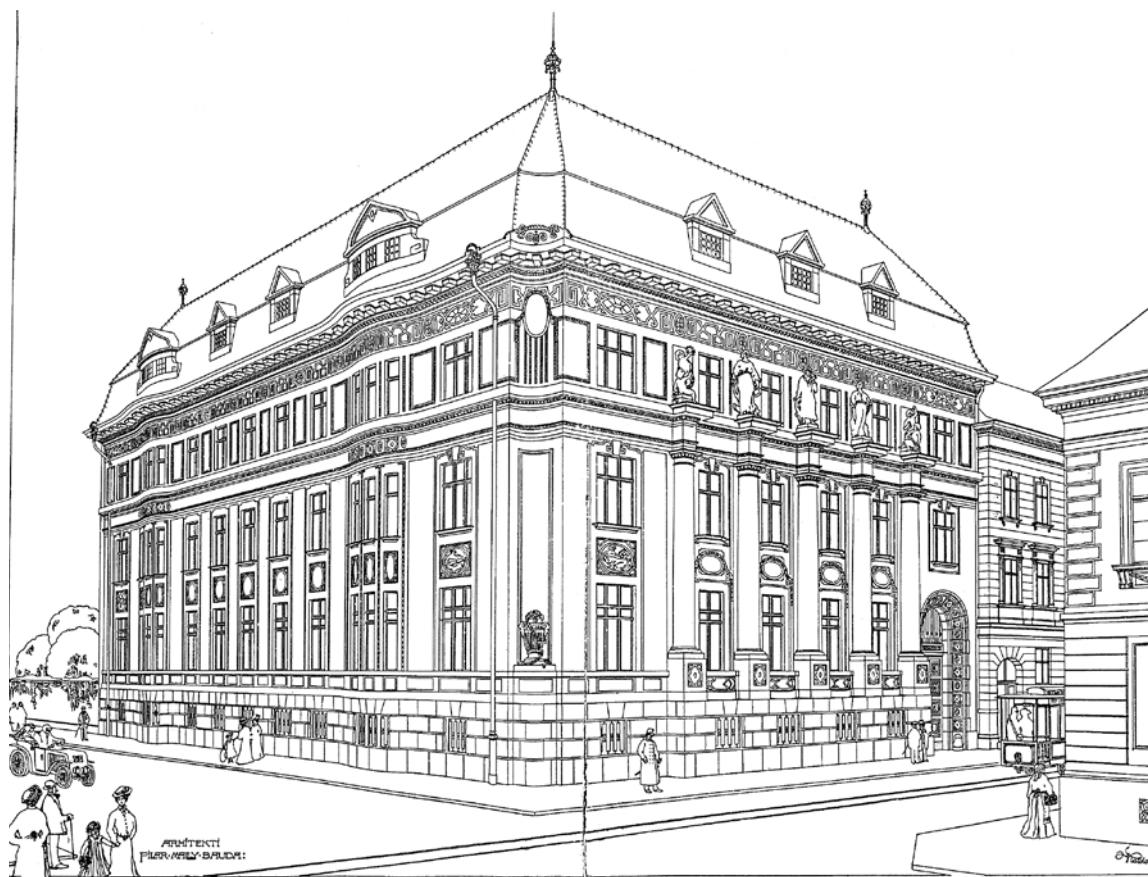


Projekt Gradske vijećnice u Ostravi, 1906. (Ostavština arhitekta L. Kalde, u vlasništvu obitelji)  
*A Project for the City Hall in Ostrava, 1906 (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)*

va protofunkcionalizma i Loosova racionalističkog purizma.<sup>20</sup> Kalda se obrazovao u okrilju Friedricha Ohmanna (Lemberg, danas Lvov, Ukrajina 1858. – Beč 1927.),<sup>21</sup> koji nije bio toliko revolucionaran ni isključiv, no i u njegovu je opusu Beč potvrdio svoje povijesno mjesto na prijelomu stoljeća. Bio je učenik Heinricha von Ferstela i Karla Königa na Visokoj tehničkoj školi te Friedricha Schmidta na Akademiji lijepih umjetnosti. Prije negoli na Bečkoj akademiji, bio je profesor na Obrtnoj školi u Pragu i vodeći arhitekt Bečkoga dvora. Ohmannovi projekti računaju na *genius loci* te ih nazivaju i »barokno-impresionističkim vizijama«, jer značenje pridaju arhitektonskoj tradiciji baroka kao »najprominentnijeg stila u Beču i Bohemiji«. <sup>22</sup> Njegov interes za zaštitom povijesnih spomenika i predanost regionalnoj tradiciji vodio je do regionalnog, tj. nacionalnog stila u graditeljstvu. <sup>23</sup> Ohmann je nesumnjivo utjecajan protagonist arhitekture »između tradicije

i buđenja« na prijelomu 19. u 20. stoljeće, koji je djelovao u mnogim gradovima Austrougarske monarhije, a kako su i u nas za veće graditeljske programe u pravilu pozivani bečki arhitekti, 1914. je uz Augusta Kirsteina projektirao zgradu Arheološkog muzeja u Splitu (do tada su već sličnu muzejsku zgradu podigli u Carnuntumu pokraj Beča), za javnost otvorenu 1922. godine.<sup>24</sup>

Kalda je u Gradjevnom poduzetništvu »Pilar, Mally i Bauda« radio tijekom studija i kasnije do obustave djelovanja tvrtke 1907. godine. U Zagrebu, u kojem će provesti cijeli radni i životni vijek, zavičajnost i hrvatsko državljanstvo stekao je iste godine, među ostalim uz pomoć potvrde o višegodišnjoj suradnji koju mu je izdalo to poduzeće.<sup>25</sup> Tijekom rada kod Pilara Kalda je surađivao, izvodio ili projektirao i izvodio preko dvadeset gradnji, uglavnom stambenih kuća, na kojima



Austro-ugarska banka, Jurišićeva 17, Zagreb, 1906., za »Pilar, Mally i Bauda« (Ostavština arhitekta L. Kalde, u vlasništvu obitelji)

*Austro-Hungarian Bank, 17 Jurišićeva Street, Zagreb, 1906, designed for »Pilar, Mally, and Bauda« (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)*

se izrazitije javljaju elementi secesijske arhitekture, poput Mihanovićeve 38 (1903.) i Gajeve 44 (1906.), te kuća samih graditelja: kuće Pilar – Gundulićeva 52 (1904.), trokatnice Mally – Ilica 103 (1907.) i kuće Bauda – Mažuranićev trg 7 (1903.), ali i manje zadatke poput nadogradnji ili ograda kaptolskih kurija, na kojima ga prepoznajemo po valovitim horizontalnim linijama. Iako iz popisa *Izvedenih gradnji Gradjevnog poduzetništva Pilar, Mally i Bauda, arhitekt, inžiniri i graditelj*, sačuvana u arhitektovoj arhivi, nije moguće pouzdano rekonstruirati Kaldin doprinos u radu tvrtke (i zbog istodobnog djelovanja vršnjaka Aladara Baranyaia),<sup>26</sup> iz njega se jasno čita izgradnja zagrebačkoga Donjega grada u prvim godinama 20. stoljeća, gdje su na popisu učestale ulice: Mihanovićeve, Žerjavićeva, Hatzova, Medulićeva, južni dijelovi Gundulićeve, Gajeve, Palmotićeve te Marulićev i Mažuranićev trg, odnosno rubovi Zelene potkove, te sjeverni gradski obronci na Tuškancu i Pantovčaku, koji se postupno izgrađuju kao ljetnikovački predjeli.

Poteškoće u utvrđivanju autorstva prisutne su bile i u interpretiranju rada poduzeća »Honigsberg i Deutsch« (koje paralelno radi u neostilovima i secesiji), ali i kod dvojica modernista poput »Benedika i Baranyaia« ili »Kovačića i Ehrlicha«.

Poznato je da Kovačić zagovara arhitekturu kao umjetničku disciplinu, pa u Klub arhitekata koji je osnovao nije primao graditelje. U takvim tandemima, koji su postali karakteristični za hrvatsku arhitekturu prve polovine 20. stoljeća, jedan u pravilu preuzima formalno-pravne i građevinske poslove, dok se drugi bavi gotovo isključivo projektiranjem. Ljubo Babić, pišući o arhitekturi između 1890. i 1914. napominje: »... treba lučiti projektante od izvađača, u nekim su slučajevima isti projektanti ujedno i izvađači, a u nekima opet poduzeća imaju svoje posebne projektante. Tako Pilar, Maly i Bauda projektiraju sami, ali za njih rade i drugi; tako kod njih radi Kalda kao projektant. On crta zgradu bivše Austro-Ugarske banke u Jurišićevoj ulici, koju podiže poduzeće »Pilar, Maly i Bauda«.<sup>27</sup>

Kalda je radeći za »Pilar, Mally i Bauda« 1906. projektirao ugaonu zgradu Podružnice Austro-ugarske banke u Zagrebu u Jurišićevoj 17 (kasniju Filijalu Narodne banke), i to je bila njegova prva važnija građevina, k tome javne namjene.«<sup>28</sup> Poslovna zgrada je arhitektonska tema 19. stoljeća, koja se u Zagrebu razvila upravo zahvaljujući zadacima novčarskog poslovanja. Novčarski su se zavodi prema praktičnoj koncepciji gradili kao višenamjenske zgrade s predviđenim uredskim, ali



i stambenim prostorima, ponekad i trgovačkim i ugostiteljskim sadržajima u prizemlju.<sup>29</sup> Najambicioznije je bila izvedena palača Prve hrvatske štedionice Josipa Vancaša 1899. u Ilici, koja je, uz pretežito sakralne građevine, predstavljala hrvatsku arhitekturu na Svjetskoj izložbi u Parizu 1900. godine,<sup>30</sup> a realizirala ju je također tvrtka »Pilar, Mally i Bauda«.

Austro-ugarska banka je diljem Monarhije organizirala svoje podružnice, koje je u početku smještala u iznajmljene stanove, a kasnije je počela podizati vlastite zgrade, kao sigurnije i ekonomski povoljnije rješenje. Pritom je angažirala svoje tehničke savjetnike (u ovom slučaju Vinka Schwerdtnera »sa specijaliziranim iskustvom«), nudila program i shemu poslovnih prostorija, koja se prilagođavala zahtjevima gradilišta i posebnim lokalnim potrebama, ali je izradu nacрта i samu gradnju prepuštala domaćim arhitektima i izvođačima.<sup>31</sup> Na-

Evangelická crkva u Valašské Meziříčí u Českoj, 1909. (foto: A. Filip)

*Evangelical Church at Valašské Meziříčí in Czech Republic, 1909*

Evangelická crkva u Valašské Meziříčí u Českoj – detalj, (foto: A. Filip)

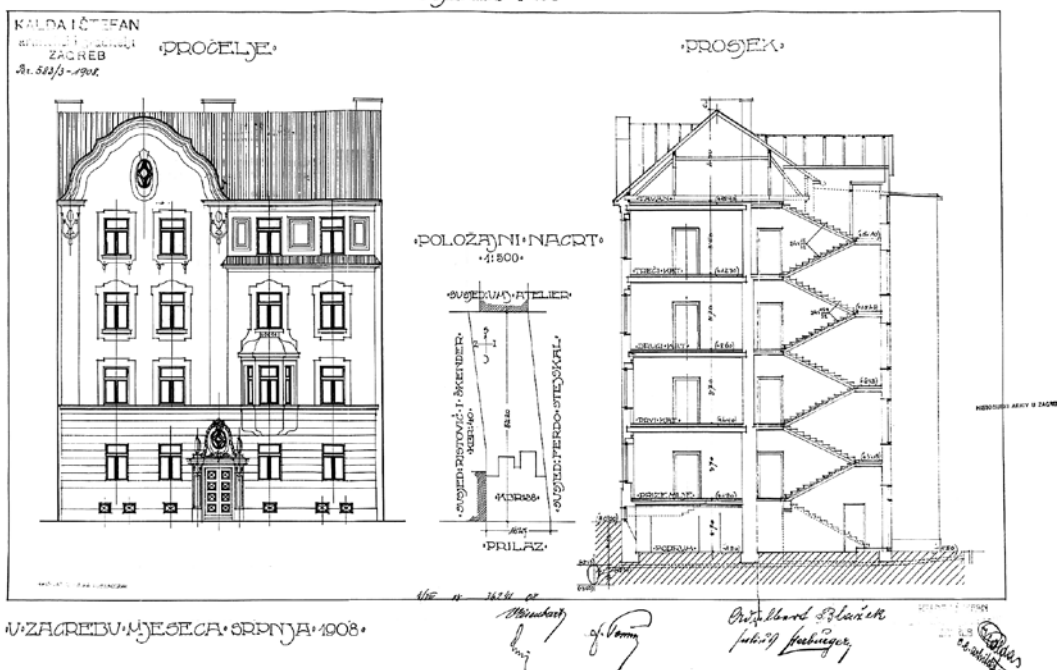
*Evangelical Church at Valašské Meziříčí in Czech Republic – a detail*

Kuća Blažek, Prilaz Gjure Deželića 48, Zagreb, 1908. (foto: M. Drmić)

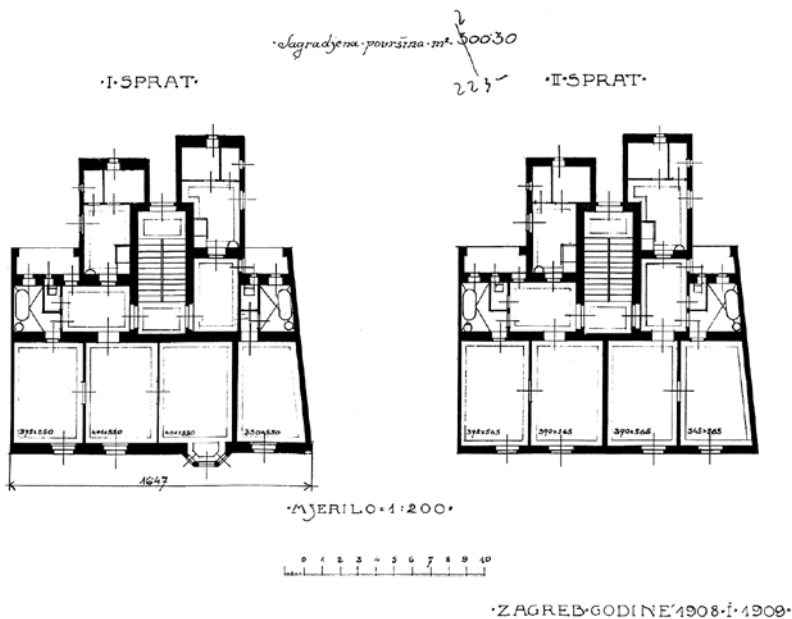
*Blažek house, 48 Gjure Deželića, Zagreb, 1908*



NOVOGRADNJA TROKATNICE 66 ADALBERT BLAŽEK I JULIUS HERBURGER U ZAGREBU PRILAZ BR 88  
MJEILO 1:400



KUĆA GOSP. BLAŽEKA U ZAGREBU PRILAZ



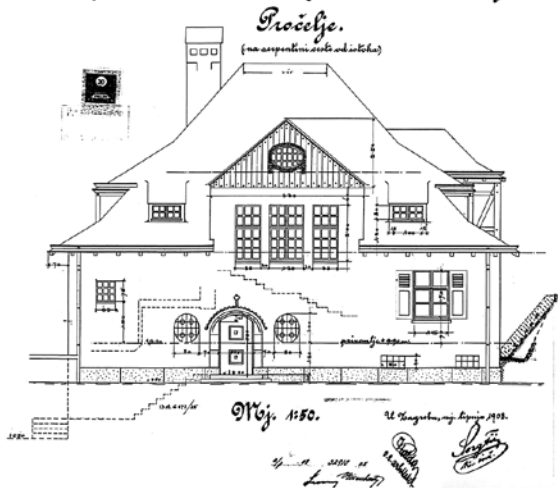
Kuća Blažek, Zagreb, 1908. (pročelje: Državni arhiv u Zagrebu, tlocrt: Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, HMA 97/84A 2)

Blažek house, Zagreb, 1908 (façade: State Archive in Zagreb, ground plan: Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU, HMA 97/84A 2)

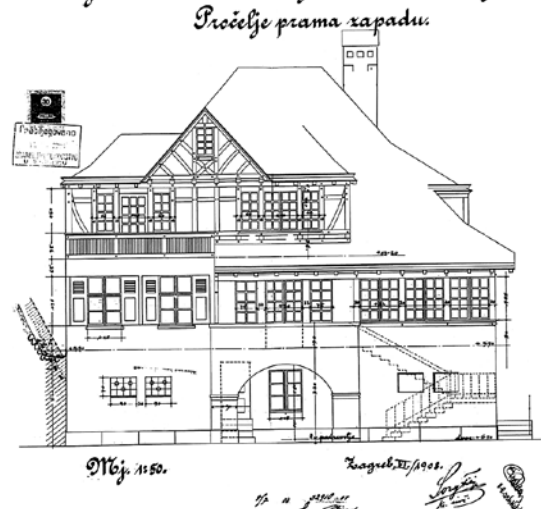
kon što se informirala o zagrebačkim građevnim tvrtkama, za izradu nacrtu i troškovnika angažirani su bili »Pilar, Mally i Bauda«, koji su se u dispoziciji bankovnih prostorija držali dobivenih uputa, kako piše Pilar, ali su stambene tlocrte i pro-

čelja riješili samostalno. Ugaone palače te vrste »Hönigsberga i Deutscha« u pravilu su poentirane kupolom, no za projekt dvokatne Podružnice Austro-ugarske banke preporučena je »arhitektura jednostavna nu karakteristična i dostojna, bez

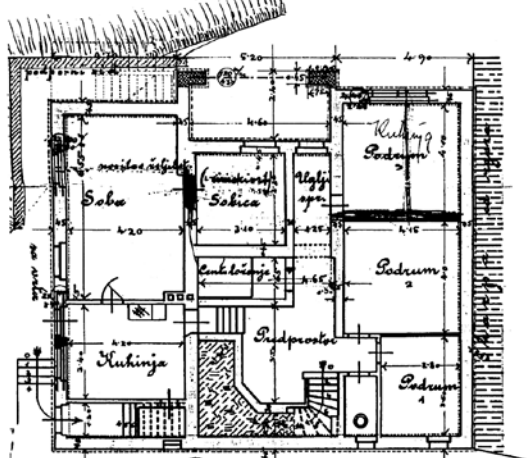
Obiteljska kuća T. i F. Sörga na Đorđipovačkoj cesti.



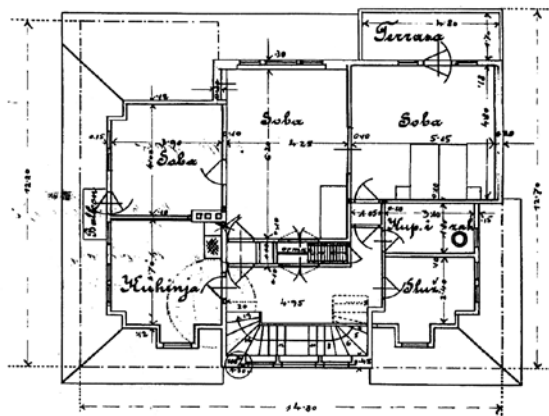
Obiteljska kuća T. i F. Sörga na Đorđipovačkoj cesti.



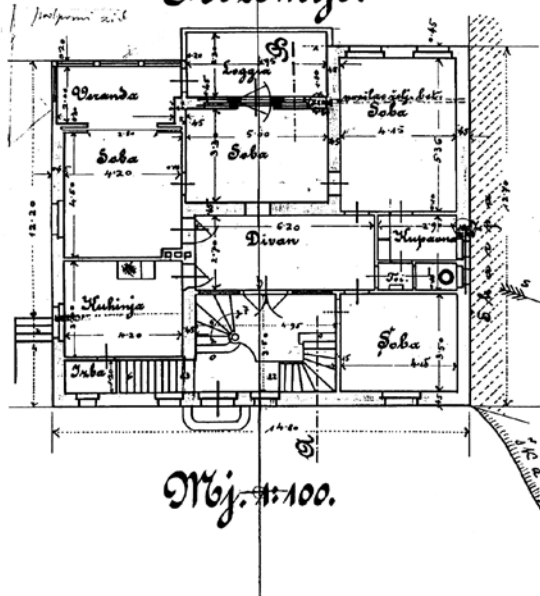
Podrum.



Krovni sprat.



Prizemlje.



Obiteljska kuća  
T. i F. Sörga na Đorđipovač-  
koj cesti.

Opis: Sklop u podrumu, podovi logg, u prizemlju ratim kerama, kuhinja, staklo i kupatana u spratu izvođača tvrtka Đ. Dubsky u ploča. ma in željeza betona.  
riđje u postlandcov.  
Zagreb, maj, lipnja 1908.

Osnovao:

*Sörga*



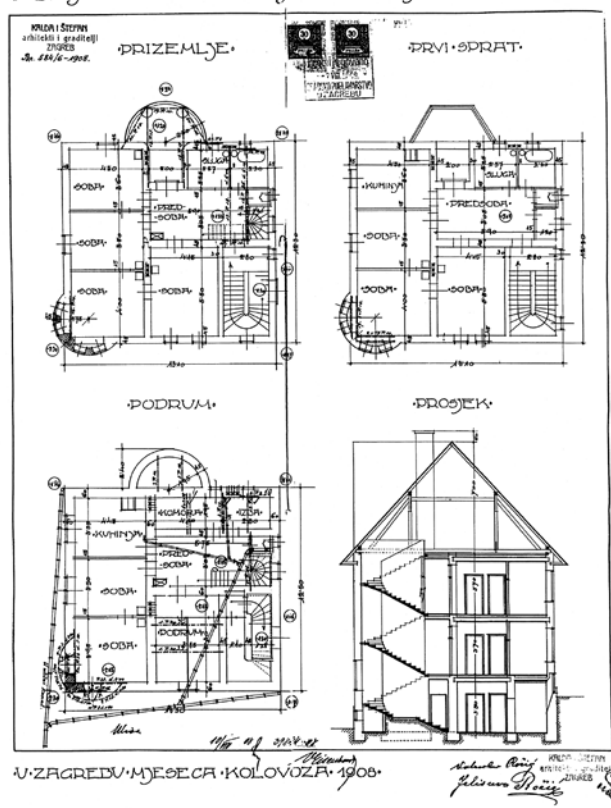


Vila Sorg, Nazorova 29, Zagreb (foto: D. Radović Mahečić)  
*Villa Sorg, 29 Nazorova Street, Zagreb*



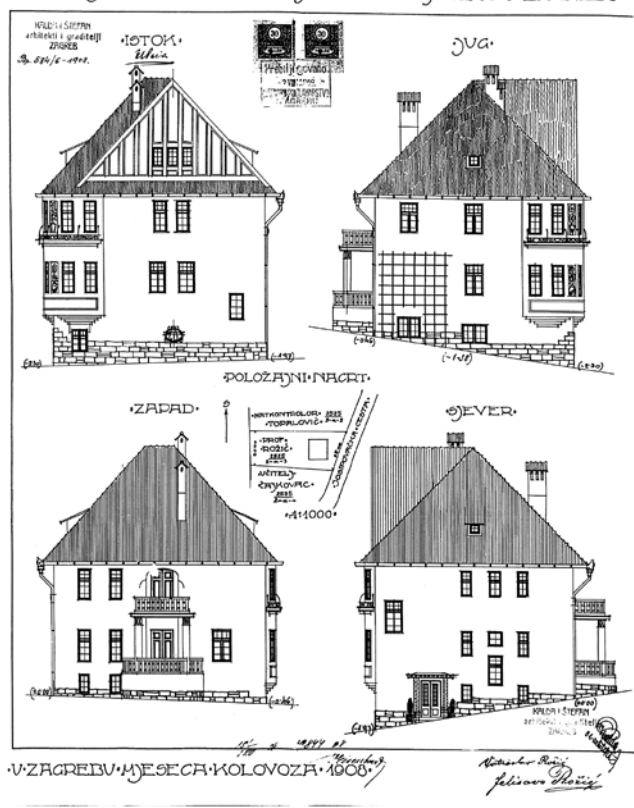
Vila Rožić, Nazorova 35, Zagreb (foto: D. Radović Mahečić)  
*Villa Rožić, 35 Nazorova Street, Zagreb*

OSNOVA • NOVOGRADNJE VILE • GOSPOD. PROF. VATROSLAVA  
 • GDE. JELISAVE ROŽIĆ NA JOSIPOVAČKOJ CESTI U ZAGREBU



Vila Rožić, Zagreb, 1908–1909. (Državni arhiv u Zagrebu)  
*Villa Rožić, Zagreb, 1908–1909 (State Archive in Zagreb)*

OSNOVA • NOVOGRADNJE VILE • GOSPOD. PROF. VATROSLAVA  
 • GDE. JELISAVE ROŽIĆ NA JOSIPOVAČKOJ CESTI U ZAGREBU





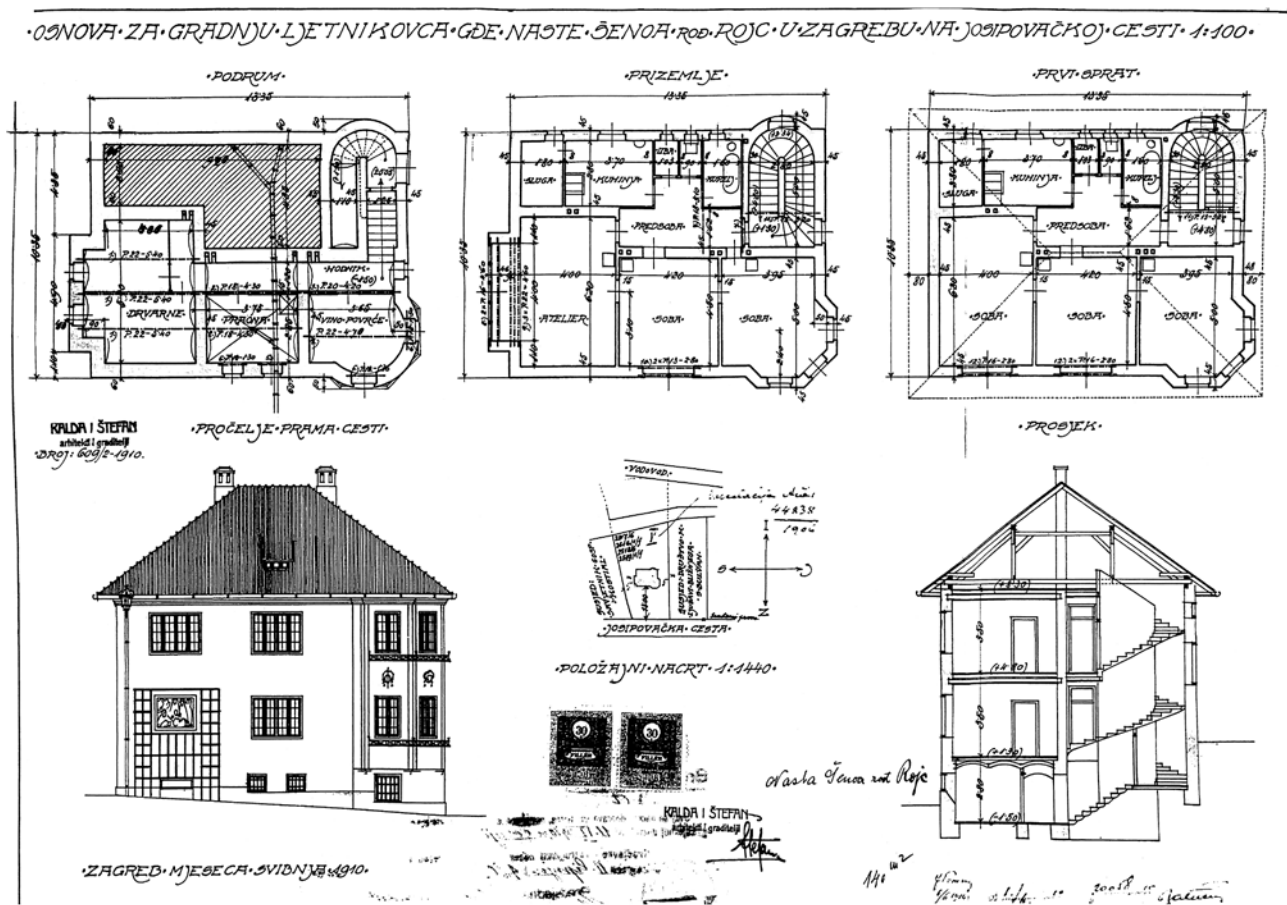
kupule na uglu obijuh ulica». <sup>32</sup> Bez obzira na doprinos u prostornom rješavanju ove građevine, izgled pročelja Kalda potpisuje samostalno. Naglašena vertikalna raščlamba pročelja podređena je jedinstvenom, zategnutom zidnom plaštu (u koji utapa i plitke rizalitne istake, geometrijsku dekoraciju te omiljele motive ovala i girlandi), koji je na samom uglu tek malo uvučen. <sup>33</sup>

»Kalda i Štefan, arhitekti i graditelji« 1908.–1922.

Od 1907. do 1922. Kalda djeluje u okviru poduzeća »Kalda i Štefan, arhitekti i graditelji«, <sup>34</sup> u kojem su povremeno djelovali i drugi mlađi arhitekti. Učestalošću spominjanja izdvaja se jedno od Kaldinih prvih potpisanih djela – Saborska palača na Markovu trgu, koju je nakon natječaja 1907. i previranja koja su uslijedila oko konačnog projekta pregradnje stare županijske zgrade za Saborsku palaču, u cijelosti izvodio od 1909. do 1911. godine. Sabornica je tako ponijela nezahvalnu ulogu u Kaldinu opusu predstavljajući ga kao autora višestruko kompromisnog rješenja (u stvari kolektivnog djela), koje

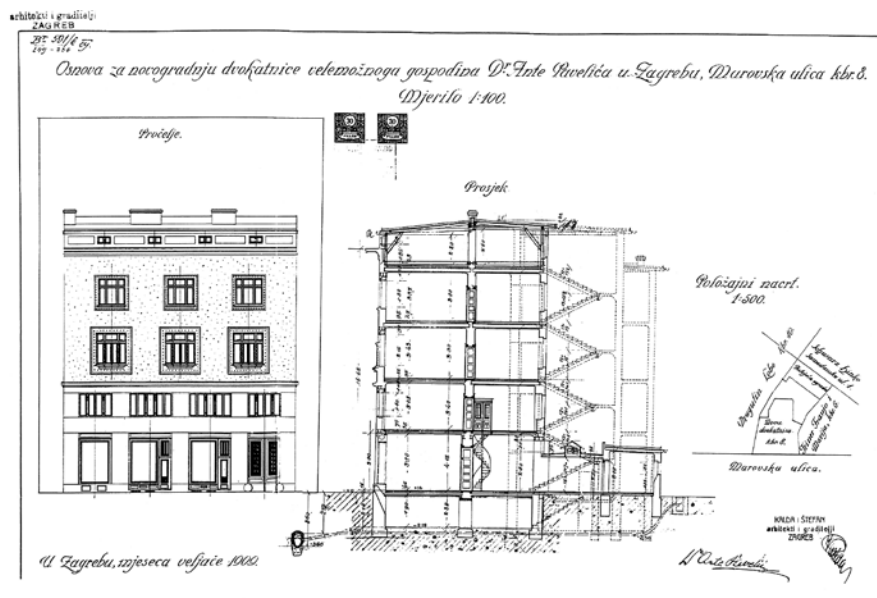
Vila Šenoa, Nazorova 37, Zagreb (foto: M. Drmić)  
Villa Šenoa, 37 Nazorova Street, Zagreb

Vila Šenoa, Zagreb, 1910. (Državni arhiv u Zagrebu)  
Villa Šenoa, Zagreb, 1910





Trgovačko-stambena kuća Pavečić, Masarykova 8, Zagreb (foto: M. Drmić)  
Commercial and residence building Pavečić, 8 Masarykova Street, Zagreb

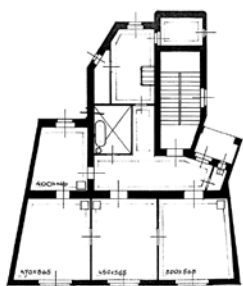


GRADNJA DE ANTE PAVELIČA

U MAROVSKOJ ULICI

obgradjena površina ca. m<sup>2</sup> 26900

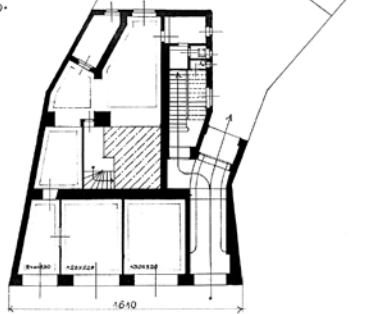
ISPRAT



0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

MJERILO 1:200

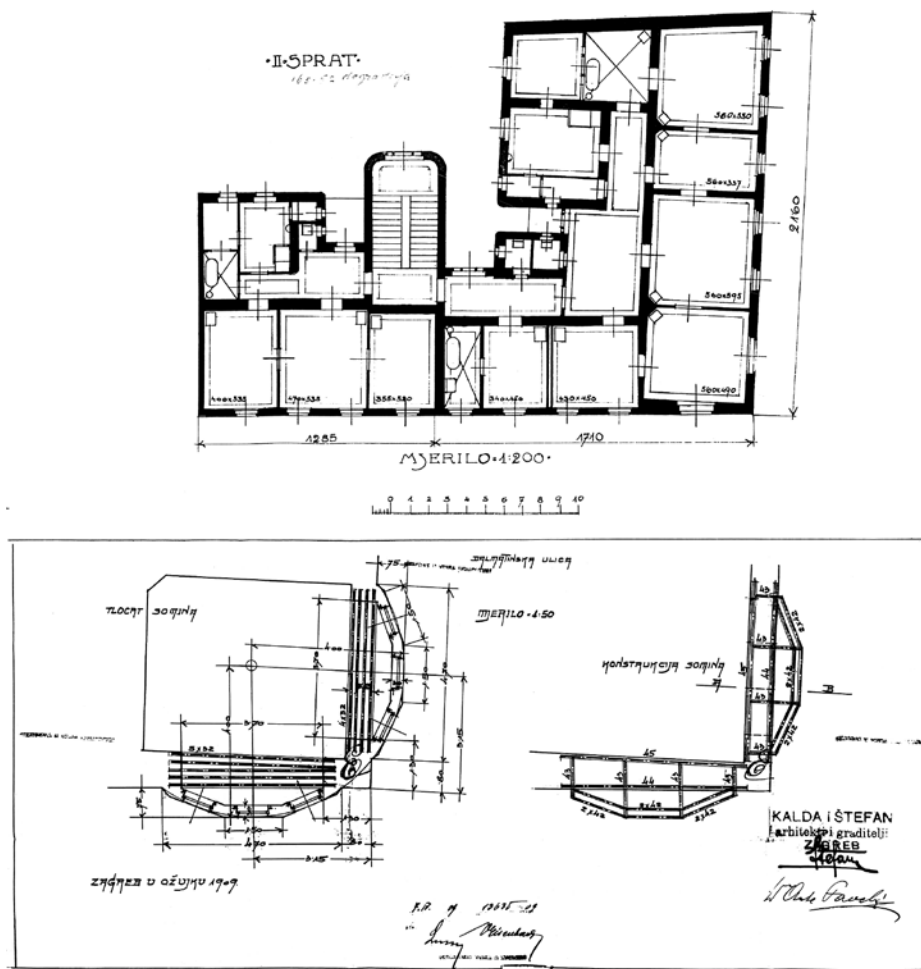
PRIZEMLJE



U ZAGREBU MJESECA VELJACE 1911

Trgovačko-stambena kuća Pavečić, Zagreb, 1909. (Državni arhiv u Zagrebu)  
Commercial and residence building Pavečić, Zagreb, 1909

•KUĆA GOSP. DE ANTE PAVELIĆA U ZAGREBU.  
 •UGAO FRANKOPANSKE I DALMATINSKE ULICE.  
 •izgrađena površina novogradske m<sup>2</sup> 165,57



Preoblikovanje kuće Pavičić, Zagreb, 1909. (tlocrt: Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, HMA 97/84A 3; tlocrt erkera: Državni arhiv u Zagrebu)  
 Restructuring of the Pavičić house, Zagreb, 1909 (ground plan: Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU, HMA 97/84A 3; ground plan of the bay window: State Archive in Zagreb)

je u doba žestokih polemika Vladimira Lunačeka i Augustina Pisačića oko institucije arhitektonskih natječajna, realizirao sputan nagrađenim i otkupljenim radovima (a uglavnom prema natječajnom projektu sarajevskog arhitekta Karla Susana, koji se tijekom ovoga posla razbolio i doskora umro). Kaldi je, nakon niza peripetija, bila povjerena izrada nacrti i dovršenje zgrade, što je profesionalno odradio u okviru netom osnovane tvrtke »Kalda i Štefan, arhitekti i graditelji«, s posebno lijepim motivom raskošnih secesijskih prozora u samoj dvorani za zasjedanja.<sup>35</sup> Ivan Štefan, s kojim zajedno posluje od 1908. do 1922. godine, djelovao je u ovom tandemu kao organizator poslovanja, dakle poduzetnik i izvođač

radova,<sup>36</sup> no kako je sam Kalda paralelno radio kao arhitekt i graditelj (svojih i tuđih projekata), pitanje autorstva jedno je od najsloženijih pri utvrđivanju njegova udjela u zagrebačkoj arhitekturi u prvim desetljećima 20. stoljeća. U početku samostalnog djelovanja »Kalda i Štefan« izvodili su i zahtjevne gradnje svojih vršnjaka: 1910. Učiteljski dom na Šalati Ignjata Fischera (danas prijamna zgrada Medicinskog fakulteta), 1911. kuću Lustig arhitekta Viktora Kovačića (Kumičićeva 10) i raskošnu uglovnicu Osiguravajućeg društva »Croatia« Ede Šena (Masarykova 1).

Kalda je 1909. projektirao evangeličku crkvu za svoje zavičajno mjesto – Valašské Meziříčí u Češkoj, koja je i izvedena.



Kuća Pavečić, Frankopanska ul. / Dalmatinska 2, Zagreb (foto: D. Radović Mahečić)

*Pavečić house, Frankopanska Street / 2 Dalmatinska Street, Zagreb*

Natpis postavljen u njezinu trijemu kaže da je crkva podignuta prema projektu »arhitekta L. Kalde iz Zagreba«, a da ju je izveo lokalni graditelj J. Demel. To istodobno svjedoči o Kaldinoj sposobnosti i talentu, ali i Zagrebu kao gravitacijskom središtu za arhitekture srednje Europe na prijelazu stoljeća. Osim perspektive Kapele sv. Doroteje u Gornjem Jakovlju (župa Kraljev vrh) iz 1906. i evangeličke crkve u Hrastovcu kod Daruvara iz kolovoza 1928. (također s karakterističnim tornjem na pročelju jednobrodne crkve), sakralni kompleks u Češkoj jedini je poznati, a ujedno i najznačajniji projekt sakralne građevine u Kaldinu opusu. Vješto funkcionalno oblikovan, tektoničan, jednostavnih čistih ploha, s nizom detalja, od kojih Kalda nikada nije bježio (ornamenti kamenih stupova, reljefi na pročelju, željezne ograde, namještaj u unutrašnjosti), sklop je karakterističan primjer neasketskog funkcionalizma, koji dekoraciju ističe kao luksuz autentičnosti, ali istodobno i kao sastavnicu modernizma.<sup>37</sup>

Među najistaknutije primjere koji zorno svjedoče o Kaldinu prinosu prodiru secesijske moderne u zagrebačku arhitekturu svakako treba ubrojiti tri rane vile u Nazorovoj ulici. Između 1908. i 1910. Kalda je realizirao obiteljsku kuću inženjera Sor-

ga (kbr. 29, 1908.), vilu profesora Vatroslava Rožića (kbr. 33, 1908.–1909.) i ljetnikovac slikarice Naste Rojc Šenoa (kbr. 37, 1910.). Romantičarski razigranom prizemnom vilom Sorg dominira bogato razvedena zona krovišta, za čije je oblikovanje upotrijebljen niz arhitektonskih motiva i bogat secesijski dekorativni inventar. Sobe prizemlja i mansarde orijentirane su na dvorišnu stranu, a komponirane su oko središnjega pretprostora adiranjem a ne nizanjem, tako da se rafinirana prostorna kompozicija jasno reflektira u pojedinim volumenima cjeline. Osobito su lijepi detalji pojedinih otvora te simetrija širokog stubišnog prozora i drvenog zabata sa slikom u ovalu na glavnom pročelju, koji sretno uravnotežuju kompoziciju.

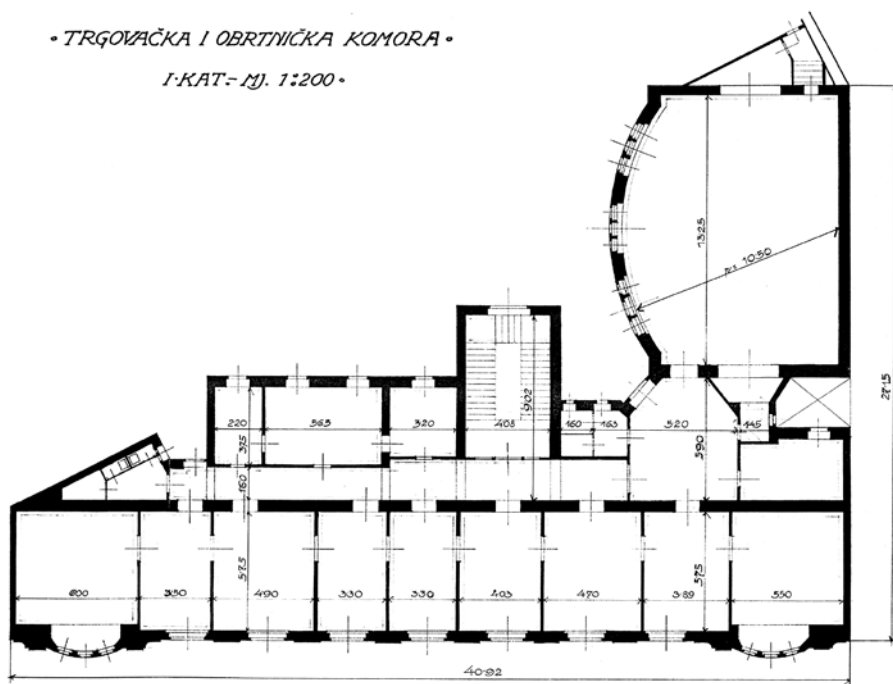
Estetska razigranost i naglašeni luksuz ustupili su mjesto radikalno pročišćenju koncepciji sljedećih dviju vila. Vila Rožić u visokom prizemlju i na prvom katu ima po jedan četverosobni stan. Iz gotovo kvadratnog tlocrta, na jugozapadnom je uglu kuće izvučen glomazni polukružni erker, raščlanjen na polja u zoni otvora i s ovalnim mozaikom u zoni parapeta. Kućom ponovno dominira neobično visoko krovište i rigidan zabat s fino detaljiranom stolarijom.<sup>38</sup> Motiv ugaonog erkera u zoni prizemlja i kata (ali ovoga puta oblikovan kao fragment osmerokuta), odredio je izgled i ljetnikovca Šenoa. U prizemlju je najveća soba istaknuta kao atelijer s velikim prozorom na sjevernoj strani. S vanjske strane atelijera, na zapadnom dvorišnom pročelju, istaknuta je polukružno zaključena zidna fontana (sa slavinom – reljefnom maskom, kakvu nalazimo na istodobnoj Kovačičevoj kući Lustig), iznad koje je visoko postavljena i u vodoravni kameni okvir smještena figuralna reljefna kompozicija stiliziranog vitkog konjanika te drvena rešetka za ruže penjačice.

Poput drugih arhitekata svoje generacije, Kalda usvaja artikulaciju, dekoraciju i formalni izraz aktualnog vremena, u kojem se kao važan prostorni i arhitektonski element razvija motiv erkera. Inventivnost u raščlambi pročelja, a poglavito varijacije na temu erkera, karakteristika su gotovo svih Kaldinih projekata, od novogradnji do adaptacija. Erker se

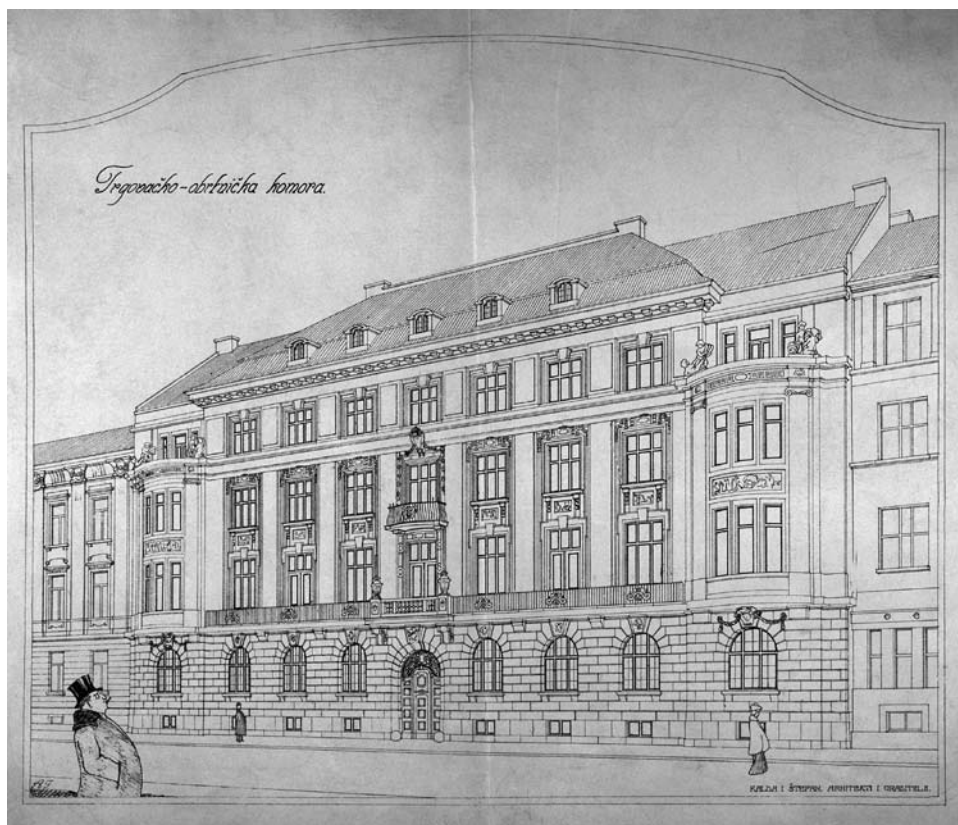


Trgovačko-obrtnička komora, Rooseveltov trg 2, Zagreb, 1911.  
(foto: M. Drmić)

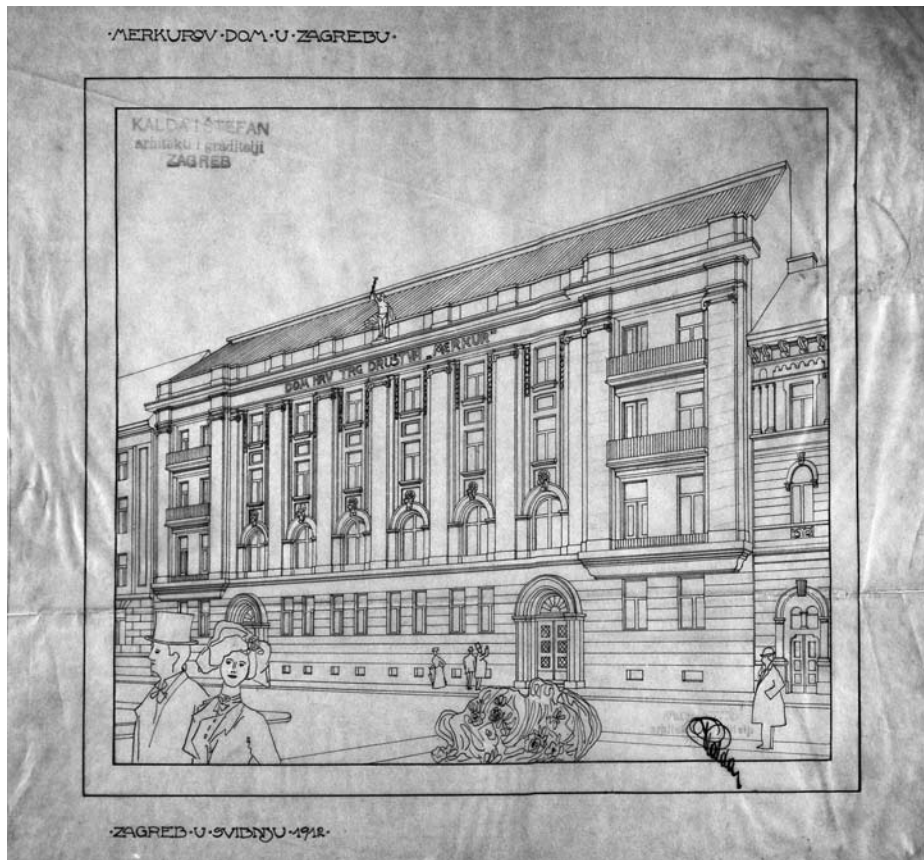
*Chamber of Trade Crafts, 2 Roosevelt Square, Zagreb, 1911*



Trgovačko-obrtnička komora – prezentacijski nacrt, Zagreb (Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, HMA 97/84A 13)  
Chamber of Trade and Crafts – presentation plan, Zagreb (Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU, HMA 97/84A 13)



Trgovačko-obrtnička komora – perspektiva (Ostavština arhitekta L. Kalde u vlasništvu obitelji)  
Chamber of Trade and Crafts – a perspective (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)



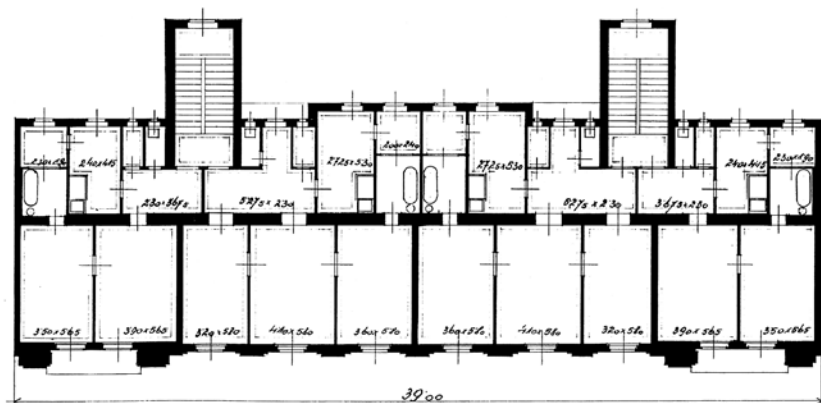
»Merkurov dom« (Ostavština arhitekta L. Kalde, u vlasništvu obitelji)  
 »Merkurov dom« (Legacy of architect L. Kalda, property of the family)

•TROKATNICA HRU TRG DRUSTVA MERKUR•

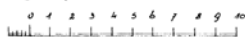
•NATRGU KHUE N HE DERUARYA•

1:5 PRAT

•Sogradnje na površini od 50770



•MJERILO 1 : 200•



•ZAGREB GOD 1913i1914•

Trokatnica »Merkur« – prezentacijski nacrt, Zagreb, 1913.–1914. (Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU)  
 Four-storey »Merkur« building – presentation plan, Zagreb, 1913–1914 (Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU).

u Kalde javlja isključivo kao dio sobe, i to one okrenute na ulicu, gdje je njegov smještaj uvjetovan ponajprije željenim vanjskim učinkom. Među mnogobrojnim stambenim zgradama valja izdvojiti trokatnicu Blažek u Prilazu Gjüre Deželića 48 (1908.) vješto komponirana asimetrična pročelja, na kojem ravnotežu s visokom atikom na jednoj strani uspostavlja upravo nevelik erker u zoni prvoga kata na drugoj strani, kojim je ostvario veću povezanost privatne i javne, gradske zone. Kalda je često radio preoblikovanja neuglednih građevina, koje su nadogradnjom i vještijim proporcijama postajale suvremene nove građevine.<sup>39</sup> Prilikom takvih zahvata koristio se upravo prestižnim motivom erkera kako bi unutrašnji prostor proširio polukružnim ili poligonalnim oblikom i istaknuo ga u okolnom prostoru. Najraskošniji primjer erkera ostvaren je preoblikovanjem ugaone kuće Pavelić u Frankopanskoj ulici i dogradnje u Dalmatinskoj ulici 2, čime se ova do tada neugledna uglovnica pozicionirala kao najizraženija u ovom dijelu povijesne Frankopanske ulice. Kalda je široki erker smjestio na oba pročelja, nadomak njihova spoja, tako da oni u prostoru djeluju kao četvrtine istoga zamašnoga kruga koji izlazi iz same zgrade. Svaki je erker izveden postupnim konzolnim građenjem i raščlanjen poligonalno postavljenim posebno pjeskarenim prozorskim staklima, bogato geometrijski dekoriranih bordura.<sup>40</sup>

Erkerom se koristio i na novogradnjama (Kumičićeva 2 i 4, 1911.) ili raspoređujući ih simetrično u parovima kroz nekoliko katova na većim javnim građevinama, kao na elegantnom pročelju Trgovačko-obrtne komore na Rooseveltovu trgu 2 (1911.), ili transformirajući ih u parove otvora vezanih balkonom, kao na zgradi Društva »Mercur« u Perkovečvoj ulici 1 i 3 (1913.). Realizirat će ipak više singularnih, bočno smještenih erkera na manjim stambenim građevinama, pa i u međuratnom razdoblju. Primjer su preoblikovana kuća Moguš na Langovu trgu 4 i vila Crnadak u Jurjevskoj 26 u Zagrebu, obje iz 1922. godine.

Originalni prizor Kalda je u doba oblikovnih traženja na početku 20. stoljeća ostvario i pročeljem trgovačko-stambene kuće Pavelić u Masarykovoju ulici 8 u Zagrebu (1909.). Kompozicija simetričnog pročelja jasno odvaja poslovnu zonu prizemlja i mezanina od stambene zone katova, gdje prva poštuje četverodijelnu, a druga trodijelnu vertikalnu raščlambu. Novu interpretaciju prozora-erkera Kalda donosi u kvadratnim prozorima prvoga kata. Oni su ravnopravno uokvireni reduciranim geometrijskim motivom, a donji je dio trodijelnih prozora poligonalno ispupčen. Uz poznate primjere prozora-erkera, kakve u zagrebačku arhitekturu uvode Viktor Kovačić i Hugo Ehrlich (npr. u Mihanovićevoj ulici), Kaldine istovremene realizacije govore o pluralizmu moderniteta u prvoj dekadi prošloga stoljeća,<sup>41</sup> kada živost eksperimenata u našoj arhitekturi nije bitno zaostajala za onima u Beču i drugim urbanim sredinama Monarhije, ali se primarno formirala kao apstraktni formalni jezik bez većih ikonografskih zahvata. Gradnja pomolaka i drugih izbočina bila je od 1879. regulirana uredbom *Osnove Zakona o građevnom redu za trgovišta i sela u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji*, koja prostorne odnose zgrade prema javnim površinama regulira dovodeći u vezu širinu ulice i mogući gabarit istaka, za što je bila potrebna posebna dozvola.<sup>42</sup> Zbog ove uredbe zgrade s erkerima zauzimaju ponajprije važne ugaone pozicije u zagrebačkom



Zgrada Prve hrvatske štedionice u Crikvenici, 1923. (Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, HMA 97/84A 41)

*Building of the First Croatian Bank in Crikvenica, 1923 (Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU, HMA 97/84A 41)*

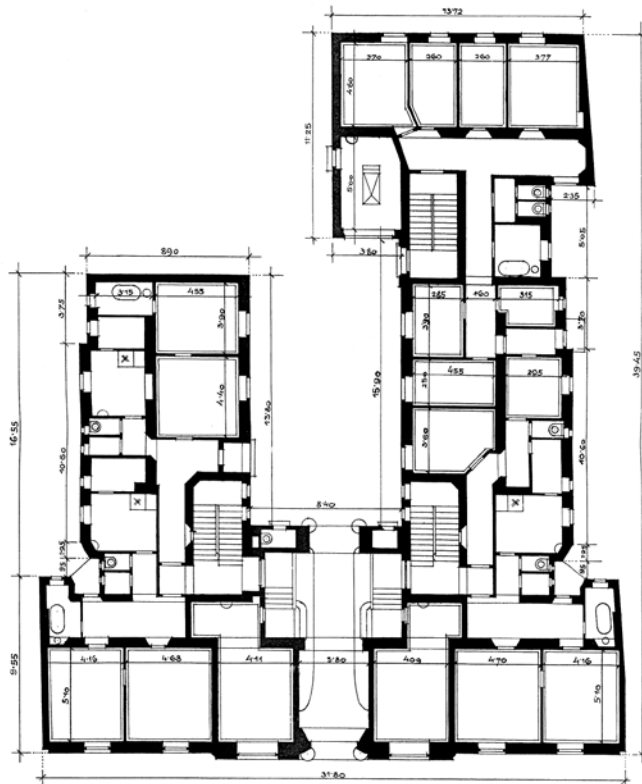
Donjem gradu, gdje se najintenzivnije podižu od devedesetih godina 19. stoljeća do Prvoga svjetskog rata.<sup>43</sup>

Da arhitektonski natječaji uoči Prvoga svjetskog rata u zagrebačkoj sredini još nisu zaživjeli kao transparentan i demokratičan način odabira najboljeg projekta za zgrade javne namjene, dokazuje i slučaj Narodnog muzeja. Izgradnjom Lučbenog zavoda na Marulićevu trgu prema projektu Vjekoslava Bastla 1913. godine, kemijski je laboratorij Hermanna Bolléa na Akademikom (Strossmayerovu) trgu trebao biti preseljen, a na njegovu se mjestu trebao graditi Narodni muzej, što ga je već projektirao Lav Kalda.<sup>44</sup> *Obzor* je tijekom veljače 1913. pisao kako je bez ikakva natječaja projektiranje Narodnog muzeja dodijeljeno Lavu Kaldi.<sup>45</sup> Nakon prosvjeda Kaldin je nacrt uvršten u programsku podlogu za rješenje Akademikog trga. Natječaj za Zemaljski narodni muzej bio je raspisan 19. svibnja 1914., no Prvi svjetski rat spriječio je njegovo daljnje ostvarivanje.<sup>46</sup> Prepiska oko ove novogradnje vodila se intenzivno 1911. godine (kada je Kalda izradio glavne nacрте i troškovnik) i 1913. kada je programu gradnje dodan zahtjev da se uz arheološki odjel muzeja smjeste »dvije uredovnice





**DOM OPĆINSKIH ČINOVNIKA U ZAGREBU** MJEROLO 1:200  
PRIZEMLJE IZGRADJENA PLOVRSINA 42 803'66



Dom općinskih činovnika, Dalmatinska 12, Zagreb (iz kataloga izložbe: *Pola vijeka hrvatske umjetnosti*, Zagreb, 1938.–1939.)  
*Home of Municipal Officials, 12 Dalmatinska Street, Zagreb (from the catalogue of the exhibition: Half a Century of Croatian Art, Zagreb, 1938–1939)*

Dom općinskih činovnika, Zagreb, 1927. (Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU)  
*Home of Municipal Officials, Zagreb, 1927 (Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU)*

za zemaljsko povjerenstvo za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika«.<sup>47</sup> Narodni muzej (uz natječajni rad za hotel s kavanom »Mercur« iz 1921.) ostaje jednim od najznačajnijih Kaldinih nerealiziranih projekata.

Iz svega navedenog očito je da se Kalda u kratkom razdoblju do Prvoga svjetskog etablirao i kao arhitekt i kao izvođač. Njegovim se najznačajnijim građevinama tada već smatraju Filijala Narodne banke, trokatna Trgovačko-obrtnička komora s reprezentativnom dvoranom u izdvojenom dvorišnom krilu i otmjernim vestibulima i nedaleki Dom Društva »Mercur« s pročeljem naglašenih vertikalala. Iako je najčešće izvodio stambene zgrade i vile, kontinuirano je radio i na industrijskim objektima. Projektirao je, među ostalim, upravnu zgradu i skladište Paromlina (1909.–1910.), tiskaru u dvorištu kuće Granitz na Preradovićevu trgu (1913.) i tiskaru Kurzman u dvorištu Dalmatinske 5 (1927.), stambenu dvokatnicu s radionicama Hlavka u Bregovitoj ul. (1921.), a od tvrtke »Pilar, Mally i Bauda« kao trajnog investitora naslijedio je Tvornicu cikorije »Franck«, za koju projektira: radničke kupke (1908.) i jednokatnu stambenu zgradu (1910.) u Vodovodnoj ulici,

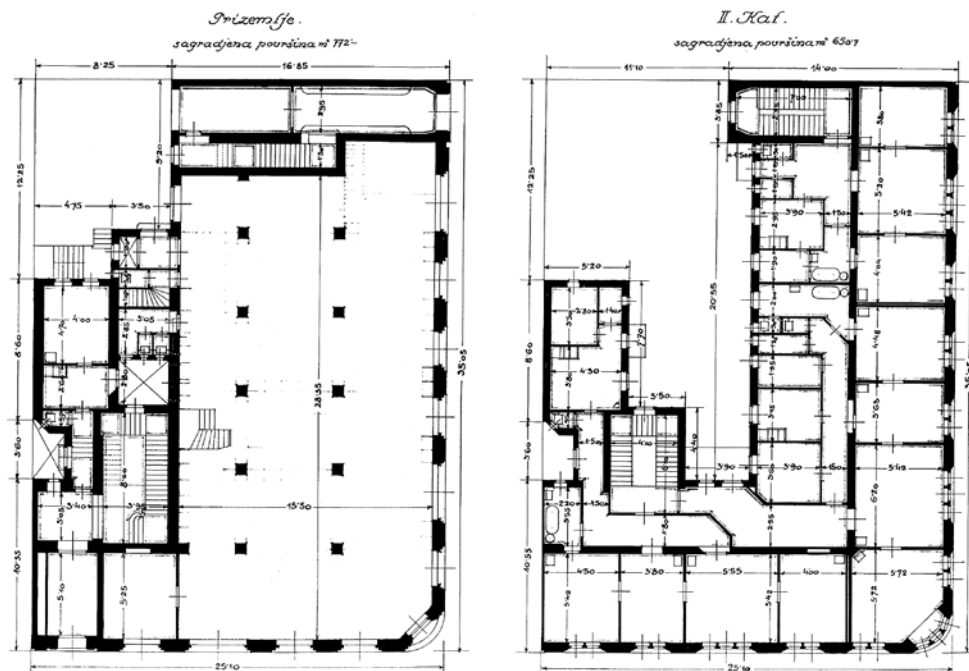
skladišta, prigradnje i nove dijelove tvorničkoga kompleksa (1925.), poslovnicu i skladišta u Orahovici (1916.), itd. Za tvorničara Armina Schreiner 1919. je projektirao i izveo dvorišnu vilu, ured i skladišta glinene robe u Prilazu Gj. Deželića 30 (1919.–1920., danas Dječji vrtić »Izvor«), a najveći je iskorak prema beskompromisnom funkcionalizmu učinio Tvornicom svile »Silk d.d.« na Zavrtnici 1931. godine, izvevši je u skeletnoj konstrukciji i apostrofirajući cjelinu izdvojenim, ravno završenim tornjem stubišta s uspravnim prozorima bez okvira, stakala raščlanjenih finim rasterom.<sup>48</sup>

**»Ovlašteni graditelj Lav Kalda, građevno poduzetništvo« 1922. – 1939.**

Ubrzo nakon Prvoga svjetskog rata Kalda započinje djelovati samostalno. U Crikvenici je (nakon što je ondje 1908. podigao vilu Pavelić) 1923. realizirao i ugaonu poslovnu zgradu Prve hrvatske štedionice, danas nezaobilaznog uporišta u slici mjesta nadomak obale. Na uskoj parceli Štedionicu je kompo-

*Trgovačka kuća : Ullmann:  
Ugao trgova N. i Boškovićeve ulice.*

*Mjerilo 1:200.*



*Zagreb, godine 1924–1925.*

Trgovačko-stambena zgrada Ullmann, Zagreb, 1924.–1925. (Arhiva arhitekta L. Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, HMA 97/84A 22)

Commercial and residential building Ullmann, Zagreb, 1924–1925 (Archive of architect L. Kalda, Croatian Museum of Architecture, HAZU, HMA 97/84A 22)



Trgovačko-stambena zgrada Ullmann, Ulica kralja Držislava / Trg žrtava fašizma, Zagreb (foto: M. Drmić)  
Commercial and residential building Ullmann, Kralja Držislava Street / Žrtava Fašizma Square, Zagreb



Češki narodni dom, Šubićeveva 20, Zagreb (foto: M. Drmić)  
Czech National Centre, 20 Šubićeveva Street, Zagreb

nirao tako da je sve podredio simetričnom glavnom pročelju i dominantnom središnjem tornju sa satom. Zona prizemlja izvedena je od grubih kamenih blokova, a karakterističnu zaobljenost glavnoga pročelja prema bočnim stranama ostvario je plitkim erkerima što se protežu kroz sva tri kata. Štedionica pokazuje kako je Kalda secesijski modernizam pretopio u svojevrstan arhitektonski klasicizam retoričke monumentalnosti, na tragu kojega će stvarati do u tridesete godine 20. stoljeća. Za istog će investitora 1925. »obnoviti« pročelje Vancaševe zgrade u Ilici 5 u Zagrebu, tijekom kojega zahvata su, prema tadašnjoj modi, s nje bili uklonjeni gotovo svi karakteristični secesijski arhitektonski motivi.

U tom razdoblju Kalda podiže više stambenih zgrada i izvodi niz adaptacija: npr. nadogradnja za Zanatsku banku – Gundulićeveva 8, 1921.; kuća Novaković – Masarykova 15, 1923.–1924.; kuća Mirovinskog fonda – Rooseveltov trg 3, 1925.; preinake kuće Gerersdorfer – Ilica 29 (u dvorišnom krilu koje je djelovala tvrtka »Kalda i Štefan«), 1925.; kuća Presiček – Medveščak 15 i kuća Hrabovski – Vinogradska 23, obje 1928. (inklinacija klasičnom gotovo je nevjerojatna u trenutku kada na scenu stupa funkcionalna moderna arhitektura!); prigradnja kuće Kalda – Svačićev trg 4, 1928.; trokatnice Kras – Vodnikova 5, Kralj – Gajeva 27, Kalda i Ohnleitner u Kosirnikovoj ulici, 1930.; vila Klein – Babonićeveva 4, 1932., dvorišna četverokatnica Prister – Jelačićev trg 15, 1929.–1935., itd. Izdvojenu cjelinu čine elegantno proporcio-

nirane tri vile u Gradiškom predmestju u Ljubljani, koje se tada regulira i počinje graditi: vila Antloga – Hajdrihova 24, 1932.–1933., najamna vila Papež – Teslova 23, 1933. i vila Rozman – Jamova 18, 1936., zadatak dobiven posredovanjem ženine obitelji.<sup>49</sup>

Među zagrebačkim gradskim palačama izdvajaju se trgovačko-stambena uglovnica Ullmann – svojedobno Trg N (Trg žrtava fašizma – Držislavova ul., 1924.), Češki narodni dom (Šubićeveva 20, 1936., dugogodišnja Radio-televizija Zagreb) i Kaldina neosporno najpoznatija kuća – Dom općinskih činovnika u Dalmatinskoj ulici 12 iz 1927. godine (jednokatnu kuću općinskih činovnika u vrtu izveo je još 1917.–1918.). Sve se te gradnje odlikuju racionalnošću, jednostavnom monumentalnošću, elegantnim mjerilom, vještom prostornom dispozicijom i visokom razinom izvedbe. Stambenu zgradu općinskih činovnika projektirao je kao duboku gradnju s čak tri stubišta. Na simetrično riješenom širokom pročelju (na kojem još ne odustaje od naglašavanja krovno-g vijenca) ističu se trodijelno riješen kolni ulaz i jedinstven reljefni balkonski friz, koji u punoj širini ističe otvore drugoga kata. Riječ je o reljefnim prikazima *Žetve* i *Borbe*, odnosno Amazonomahije, djelu kipara Hinka Juhna, koji je u kasnim dvadesetim godinama, skulpturalnom art déco dekoracijom snabdijevao arhitekta, mahom secesijske moderniste: Aladara Baranyaia (fontana u dvorištu vile Tuškanac 8), Rudolfa Lubynskog (reljefi i skulpture za Središnji ured za osiguranje radnika, Mihanovićeveva 3), Lava Kaldu, a kasnije i Aleksandra Freudenreicha (stubište Matice obrtnika, Ilica 49).<sup>50</sup>

Tijekom dvadesetih Kalda je bio u natječajnoj poroti za Hotel »Esplanade« u Zagrebu, a projektom je 1930. sam sudjelovao na pozivnom natječaju za stambenu zgradu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu.<sup>51</sup> S čak pet ostvarenja predstavljen je na izložbi *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* 1938. godine. U člancima koji rezimiraju polustoljetno razdoblje hrvatske umjetnosti, a koji se javljaju u povodu istoimene izložbe, Kalda se u generaciji arhitekata koja je na scenu stupila u razdoblju secesije spominje u slijedu nakon Viktora Kovačića, Ede Šena, Stjepana Podhorskog, Vjekoslava Bastla i Ignjata Fischera, a po suzdržanim i elegantnim oblicima svrstava i uz predstavnike njemačke škole secesije Dionisa Sunka i Rudolfa Lubynskog.<sup>52</sup> U međuratnom razdoblju naglasak je na stilskim odrednicama: jednostavnijem detaljiranju i raščlanjivanju fasade, gdje Kalda nalazi mjesto kao dio generacije koja, gradeći u smirenim, stereometrijskim oblicima tijekom dvadesetih godina, čini most između secesijske moderne i racionalnog funkcionalizma koji na scenu stupa tridesetih godina. Kaldin cjelokupni rad, pod snažnim utjecajem secesije, kretao se prema tom apstraktnom formalnom arhitektonskom jeziku, ali ga u potpunosti nikad nije uspio prihvatiti.

Kalda se iskazao u arhitekturi javne i stambene namjene. Projektirao je ili gradio preko 150 javnih i privatnih zgrada: poslovnih i stambenih palača, trgovačkih i industrijskih zgrada te obiteljskih kuća, za koje je osobito hvaljen od investitora zbog vješte razdiobe stambenog prostora. Kroz cijeli radni vijek, od 1908. do 1946., bio je član Društva inženjera i Društva umjetnosti te aktivan u udrugama češke manjine, za koju je projektirao i gradio narodne domove i škole u Zagrebu, Hercegovcu i Daruvaru. Od 1949. do 1950. radio je u Državnom

gradjevnom poduzeću »Visokogradnja«, nakon čega odlazi u invalidsku mirovinu.

Lav Kalda pripada generaciji hrvatskih arhitekata koja je Zagrebu dala velegradsko obilježje i dokazala da domaći arhitekti mogu visoko profesionalno i kvalitetno odraditi svaki arhitektonski zadatak, od projekta do izvedbe. Mimim i čvrstim oblicima te osobitom razradom secesijskih motiva erкера

Kaldin je arhitektonski rukopis prepoznatljiv po reduktivističkom oblikovanju, racionalnosti i otmjenosti realizacija, što su ujedno karakteristike hrvatske moderne arhitekture. Savjesna izvedba pridonijela je ugledu domaćega građevinarstva, za što je Kalda, odgojivši desetke suradnika i obrtnika koji su prošli kroz njegovu tvrtku, osobito zaslužan.

## Izvori

Akademie den Bildenden Künste Wien Archiv: Leo Kalda – Studium an der Wiener Akademie

Arhiva arhitekta Lava Kalde u Hrvatskom muzeju arhitekture, HAZU, Zagreb

Ostavština arhitekta Lava Kalde u vlasništvu obitelji Kalda, Zagreb

Državni arhiv u Zagrebu, pojedine kuće prema adresi

Zgodovinski arhiv Ljubljana, pojedine kuće prema adresi

Privatni arhivi: dr. Ksenija Rozman, Ljubljana; dr. Erika Mihevc Gabrovec, Ljubljana; Aleš Filip, Brno.

## Bilješke

1

Iako se spominje u svim člancima koji donose presjek hrvatske arhitekture prve polovine 20. stoljeća, o Lavu Kaldi ne postoji ni jedna monografska studija. Izuzetak su enciklopedijske jedinice: JAKOV BRATANIĆ, Lav Kalda, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3, 1964., 132; JOSIPA MILAS MATUTINOVIĆ, Lav Kalda, u: *Likovna enciklopedija Jugoslavije*, 2, 1987., 3–4.; JOSIPA MILAS MATUTINOVIĆ, Lav Kalda, u: *Enciklopedija hrvatske umjetnosti*, 1, 1995., 397–398.; JOSIPA MILAS MATUTINOVIĆ, Lav Kalda, u: *Hrvatska opća enciklopedija*, 5, 2003., 440; DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Lav Kalda, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005., 730–732.

2

VLADIMIR POTOČNJAK, Arhitektura u Hrvatskoj 1888.–1938., u: *Građevinski vjesnik*, 4–5 (1939.), 49–79; *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* (katalog izložbe), (ur.) Tomislav Krizman, Ivo Šrepel, Dragutin Tadijanović, Zagreb, Hrvatsko društvo umjetnosti, 1938.–1939.; STJEPAN PLANIĆ, 50 godina arhitekture u Hrvatskoj, u: *Književnik*, 2 (1939.), 49–64; ŽARKO DOMLJAN, Arhitektura 20. stoljeća u Hrvatskoj, u: *Arhitektura 20. vijeka*, Beograd–Zagreb–Mostar, 1986., 32–46.

3

ALEKSANDER LASLO, Rudolf Lubynski, prilog definiciji stambenog tipa, u: *Arhitektura*, 189–195 (1984.–1985.), 169–185; ALEKSANDER LASLO, Izgradnja javnih objekata u Zagrebu do 1940. Jedan od mogućih izbora, u: *Čovjek i prostor*, 360 (1983.), 25–29; OLGA MARUŠEVSKI, Poslovna zgrada – tema 19. stoljeća, u: *Čovjek i prostor*, 360 (1983.), 30.

4

ALEKSANDER LASLO, Na tragu metode. O arhitekturi nekih industrijskih objekata iz tridesetih godina, u: *Čovjek i prostor*, 365 (1983.), 30–31; MARINA BAGARIĆ, Od fasade do kamina: kerami-

ka za arhitekturu, u: *Secesija u Hrvatskoj* (katalog izložbe), Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 2003., 86.

5

*Pola vijeka hrvatske umjetnosti* (bilj. 2), 137 i 207; ALEKSANDER LASLO, Arhitektura modernog građanskog Zagreba, u: *Život umjetnosti*, 56–57 (1995.), 58–71; ALEKSANDER LASLO, Lica moderniteta 1898.–1918.: zagrebačka arhitektura secesijske epohe, u: *Secesija u Hrvatskoj* (katalog izložbe), Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 2003., 26–27, 34.

6

ZLATKO JURIĆ, Josip Marković, Viktor Kovačić, Aladar Baranyai i Lav Kalda u poduzeću Pilar, Mally, Bauda 1900–1907, u: *Arhitektura*, 212 (1996.), 105–113; OLGA MARUŠEVSKI, Arhitektonsko-urbanističke veze Zagreba i Beča na prijelomu stoljeća, u: *Fin de siècle Zagreb – Beč*, (ur.) Damir Barbarić, Zagreb, 1997., 199.

7

OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 6), 199.

8

Iz osobnih dokumenata u arhivi Lava Kalde u posjedu obitelji i iz razgovora s gospodom Veselom Kalda, arhitektovom snahom.

9

*Izvedene gradnje Gradjevnog poduzetništva Pilar, Mally i Bauda, arhitekt, inženiri i graditelj*, u arhivi Lava Kalde, rukopis u posjedu obitelji. U to vrijeme podižu se Isusovački samostan i crkva u Palmotićevoj ul., Kotarska oblast u Bjelovaru, vila Nikolić na Pantovčaku, desetak stambenih kuća, mahom dvokatnica, u Zagrebu.

10

Leo Kalda – Studium an der Wiener Akademie, Akademie der Bildenden Künste Wien Archiv.

11

MARCO POZZETTO, La Scuola di Wagner: 1894–1912. Idee–Premi–Concorsi, Trieste, Comune di Trieste, 1979., 28–29.

- 12  
Podatak dobiven od arhivista Bečke akademije lijepih umjetnosti gospodina Ferdinanda Gutschija 2004.
- 13  
U Kaldinoj obiteljskoj arhivi sačuvana je samo povelja, dok je medalju bio prisiljen prodati nakon Drugoga svjetskog rata.
- 14  
Vidi: SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Urbanističke zamisli Viktora Kovačića, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 24 (2000.), 103–104.
- 15  
Preisvertheilung der K. K. Akademie der bildenden Künste, u: *Wiener Bauindustrie-Zeitung*, 44 (1886.), 536–537.
- 16  
MARCO POZZETTO (bilj. 11), 29.
- 17  
EVE BLAU, The City as Protagonist: Architecture and the Cultures of Central Europe, u: *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe, 1890–1937* (katalog izložbe), Prestel, Munich – London – New York, 1999., 11–12; MARCO POZZETTO (bilj. 11), 30.
- 18  
LUDWIG HEVESI, Acht Jahre Sezession, Wien, 1906.
- 19  
J. A. LUX, Otto Wagner, München, 1914., 163; *Znameniti i zaslužni Hrvati od 925. do 1925.*, Zagreb, 1925., 142.
- 20  
DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ – ALEKSANDER LASLO, Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 21 (1997.), 143–165.
- 21  
*Thieme-Becker Künstler Lexikon*, 25, Leipzig, 1931., 584.
- 22  
FRIEDRICH ACHLEITNER, Oesterreichische Architecktur im 20. Jahrhundert, 3/1, 1990.; REINHARD PUEHRINGER, Friedrich Ohmann (1858–1927) Protagonist des »genius loci« zwischen Tradition und Aufbruch. Vom Fruehwerk bis zu den Wiener Großprojekten (1884–1906/07), UWGW140, Universität Wien, Geisteswissenschaftliche Fakultät, Institut für Kunstgeschichte, 06/2002. (disertacija, rukopis).
- 23  
Ibid.
- 24  
Ohmann, Friedrich, u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3, 1964., 589; www.mdc.hr/split, 23. 5. 2005.
- 25  
U Kaldinoj obiteljskoj arhivi sačuvane su dvije potvrde koje mu je izdalo Gradjevno poduzetništvo »Pilar, Mally & Bauda«: od 10. prosinca 1906. u svrhu stjecanja zavičajnosti i od 16. travnja 1907. u svrhu dobivanja ovlasti civilnog arhitekta. U njima stoji: da je »kod podpisanog gradjevnog poduzetništva uposlen koli u poslovnici toli i na gradnjama od 1. prosinca 1901. do 30. rujna 1903., nadalje od 27. siječnja 1906. do 8. travnja 1906., a od 16. srpnja 1906. nalazi se opet kod nas u svojstvu arhitekta i voditelja gradnja...« te da je u samo »... 2 godine i 9 ½ mjeseci stekao podpuno naše povjerenje kao sasvim samostalan i osobito spreman arhitekt i upravitelj gradnja«. Potvrđeno je i da je Bečku akademiju polazio u sporazumu s tvrtkom te da je za nju i tijekom šolovanja radio »gradjevni posao dielom u Beču i dielom u Zagrebu«. Hrvatsko državljanstvo primio je 19. rujna 1907., a Kr. kotarska oblast u Zagrebu 25. studenog 1907. ovlastila ga je za civilnog arhitekta.
- 26  
ALEKSANDER LASLO, Aladar Baranyai i građanski ideal, u: *Arhitektura*, 186–188 (1983–1984.), Zagreb, 64–73; ANDREJA DER HAZARIJAN, Arhitektura Aladara Baranyaia u Zagrebu, u: *Život umjetnosti*, 56–57 (1995.), 28–43; JASNA GALJER, Aladar Baranyai: arhitektura i dizajn, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 21 (1997.), 167–181.
- 27  
LJUBO BABIĆ, Umjetnost kod Hrvata u 19. stoljeću, Zagreb, 1934., 92.
- 28  
MARTIN PILAR, Zgrada za podružnicu austro-ugarske banke u Zagrebu, u: *Vijesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta*, 2 (1909.), 17–20.
- 29  
U Zagrebu su se tijekom 19. stoljeća javne zgrade uglavnom gradile u svrhu obrazovanja, znanosti i kulture. Na prijelazu 19. u 20. stoljeće intenzivira se gradnja banaka i drugih novčarskih ustanova, od kojih se podižu: 1898. Hrvatska eskomptna banka u Ilici (Helmer i Fellner, izveli Hönigsberg i Deutsch) i 1899. palača Prve hrvatske štedionice s prolazom »Oktogon« (J. Vancaš), 1901.–1902. zgrada Financijskog ravnateljstva u Katančićevoj (L. Zobel, izveli Hönigsberg i Deutsch), 1902.–1903. palača Zemaljske hipotekarne banke na Zrinjevcu (F. Schachner) i Glavna pošta u Jurišićevoj (Sandy i Foerk, izveli Greiner i Waronig), 1905. palača Hrvatsko-slavonske centralne štedionice s kavanom »Corso« u Ilici (V. Bastl za Hönigsberg i Deutsch).
- 30  
Paris. Exposition Internationale Universelle de 1900. Catalogue général officiel, Paris, 1900.
- 31  
MARTIN PILAR (bilj. 28), 17–20.
- 32  
Ibid., 17.
- 33  
Godine 1948. Juraj Denzler projektira nadogradnju kata tadašnje Narodne banke, koja se realizira 1956.–1962., čime je dokinuto karakteristično visoko mansardno krovište. Na Kaldinu se uglovnicu referira i zaobljeni ugao Banke Janka Holjca iz 1921. na južnoj strani Jurišićeve ulice. – Vidi: SENA SEKULIĆ GVOZDANOVIĆ, Juraj Denzler 1896–1981., u: *Čovjek i prostor*, 368 (1983.), 30–31.
- 34  
Poslovnica je bila u Ilici 29, a u oglasu stoji: »Kalda i Štefan, arhitekti i graditelji, preporučuju se za izvedbu svakovrstnih visokogradnja, priugotovljaju osnove i troškovnike za gradnje uz umjerene cijene.«, u: *Vijesti hrvatskoga društva inžinira i arhitekta*, 2 (1909.), 10.
- 35  
Agram. Regierungspalais, u: *Der Bauinteressent, beilage zur Wiener Bauindustrie-Zeitung*, 38, 19. 6. 1908., 261; ALEKSANDAR FREUDENREICH, Tko je pravi graditelj, u: *Vjesnik*, 31. 8. 1966.; STJEPAN PLANIĆ, Sjećanja, 1974., 11 (rukopis u Ostavštini arhitekta u Institutu za povijest umjetnosti); LELJA DOBRONIĆ, Povijest palače Hrvatskog sabora, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 17/2 (1993.), 89–105; ZLATKO JURIĆ, Arhitektura kao moralno i umjetničko poslanstvo, u: *Čovjek i prostor*, 9–10 (1996.), 64–65; OLGA MARUŠEVSKI, Tradicija i suvremenost: u povodu obnove vijećnice u palači Hrvatskoga sabora 1995.–1996. godine, u: *Život umjetnosti*, 59 (1997.), 52–61; VESNA KUSIN, Od kraljevske kuće do sabornice, u: *Vjesnik*, 25. 10. 1997., 19.
- Natječajnu porotu za izgradnju palače činili su Josip Vancaš, Janko Grahor i Kuno Waidmann (tada već u Gracu), a od strane Zemaljske vlade Augustin Pisačić i Josip Chvala. Sudjelovali su ovlašteni graditelj Josip Kolarić, arhitekti Stjepan Podhorsky, Ignjat Fischer s Karlom Susanom, Lav Kalda, Viktor Kovačić i Hugo Ehrlich. Porota je zaključila da nijedna osnova ne može izravno poslužiti kao podloga izvedbenim nacrtima (a odbijena je, prema O. Maruševski, Ehrlich-

- hova). Vlada je kao vlasnik i investitor imala glavnu riječ pri ocjeni radova. Konačnu izvedbu palače potpisuju Lav Kalda i Ivan Štefan te Kulturnotehnički odjel Zemaljske vlade, no to je, prema riječima L. Dobronić, ipak kolektivno djelo, jer je od svakoga natječajnog rada uzeto ponešto: pročelje je Kolaricevo u Kaldinoj interpretaciji, a Kaldina je i velika lođa. Palača možda zahvaljuje »neohistoristički paladijanizam filtriran secesijskom estetikom Kaldinu bečkom školovanju na Akademiji«. O. Maruševski smatra da je Brdarićevu županijsku dvoranu Kalda obnovio na »najbolji mogući način«, a sabornicu gleda kao kolektivno djelo natjecatelja arhitekata, dakle izborom iz ponuđenog. Z. Jurić rješenje sagledava »kao trajni spomenik nesposobnosti sagledavanja cjelokupne kompleksnosti arhitektonske interpolacije u povijesni ambijent«.
- 36  
Aleksander Laslo navodi kako je Ivan Štefan radno i projektantsko iskustvo stjecao uz Vjekoslava Bastla, Wagnerova đaka, u prvim godinama 20. stoljeća u tvrtki »Hönigsberg i Deutsch«, dok se iz razgovora s članovima obitelji Kalda može zaključiti da je u tandemu s Kaldom djelovao isključivo kao organizator poslovanja i nadzorni inženjer. – Vidi: ALEKSANDER LASLO (bilj. 5, 2003.), 25.
- 37  
Crkva je između 1983. i 1989. pomno obnovljena. Na informaciji zahvaljujem Alešu Filipu.
- 38  
ALEKSANDER LASLO, Individualno stanovanje u Zagrebu od 1900. do 1940. godine, u: *Arhitektura*, 186–188, Zagreb, 1983.–1984., 123–124.
- 39  
HB, Iz arhitekture Zagreba, u: *Hrvatska metropola*, 23 (1925.), Zagreb, 235; Graditelji Zagreba, u: *Hrvatska metropola*, 23 (1925.), Zagreb, 273.
- 40  
Kuća i erker obnovljeni su 1981. – U: Z. G. Dok vi spavate, atmosferilije djeluju, u: *Čovjek i prostor*, 10 (1982.), 6.
- 41  
ALEKSANDER LASLO (bilj. 5, 1995.), 61–62.
- 42  
BENEDETTO TARDOZZI, Pomolak (erker) kao dio rukopisa arhitektonskog izraza, u: *Prostor*, 18 (1999.), 199–224.
- 43  
Ibid., 208.
- 44  
SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Zagrebačka zelena potkova, Zagreb, 1996., 237.
- 45  
Gradnja hrvatskog zemaljskog muzeja, u: *Obzor*, Zagreb, 31. 1. 1913., 5. 2. 1913., 6. 2. 1913., 9. 2. 1913., 13. 2. 1913.
- 46  
STJEPAN ČANADŽIJA, Povodom 120-godišnjice osnutka Narodnog muzeja u Zagrebu, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 6 (1966.), Zagreb.
- 47  
Iz pisma Kr. vlad. građevnog odsjeka tvrtki »Kalda i Štefan«, u arhivu arhitekta Kalde.
- 48  
ALEKSANDER LASLO (bilj. 4), 30–31.
- 49  
Izvori: Zgodovinski arhiv Ljubljana; gospođe Ksenija Rozman i Erika Mihevc Gabrovec u Ljubljani.
- 50  
DAVORIN VUJČIĆ, Hinko Juhn, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 6, Zagreb, 2005., 541–543.
- 51  
Izložba idejnih skica nove palače Jugoslavenske Akademije, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 28. 3. 1930., 4; Opći nacrt za stanbenu zgradu Jugoslavenske Akademije, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 29. 3. 1930., 6.
- 52  
VLADIMIR POTOČNJAK (bilj. 2), 51, 53, 78.

## Summary

## Darja Radović Mahečić

## A Sequence of the Secession – Architect Lav Kalda

Architect Lav Kalda is a typical example of the generation formed in the intellectual climate of Viennese modernism at the turn of the 20<sup>th</sup> century and attracted to Zagreb by the vivid building activity to settle there permanently. Kalda graduated from the State School of Crafts in Brno and came to Zagreb in 1901, at the invitation of Martin Pilar, after which he gained his working experience in the building company of »Pilar, Mally, and Bauda«. From October 1903, he studied at the Academy of Fine Arts in Vienna, at first with architect Alfred Castellizo in the special school of the neo-Gothic professor Viktor Luntz. From October 1904 until his graduation in June 1906 he was in the class of the newly appointed Luntz's successor, Professor Friedrich Ohmann, who wrote in Kalda's final records that he had »...demonstrated his talent in the best light and solved his tasks with simplicity and well-considered, refreshing solutions«. During his studies, Kalda also received two awards: in 1904, he won the oldest and most prestigious Fügler's Medal, which was appointed to the most valuable and attractive projects at school, and in 1906, at the end of his studies, he won the Special Award.

In Zagreb, he obtained the Croatian residence permit and citizenship in 1907 and he would remain there his entire active lifetime. During his studies, he worked at the building company »Pilar, Mally, and Bauda« until its closure in 1908, the same year in which he founded an enterprise with Ivan Štefan under the name of »Kalda and Štefan, Architects and Builders.« From 1922 to 1939 he worked independently under the name of »Architect Lav Kalda, Building Company«, while from 1949 to 1950 he worked at the state building company »Visokogradnja«, after which he retired with a disability pension.

Kalda's entire opus was marked by a strong influence of the Vienna Secession, moving in the direction of an abstract, formal language of architecture. He distinguished himself in the architecture of both public and residential purposes. He planned or constructed more than 150 public and private buildings: office and residential palaces, trade and industrial buildings, and family houses.

During his activity at the highly productive company »Pilar, Mally, and Bauda«, he realized more than 30 projects: industrial plants, annexes to houses, but also new, multi-storeyed residential buildings made according to his own projects, which reveal more clearly the elements of the Secession architecture: for example, those at No. 38 Mihanovićeve Street (1903) and No. 44 Gajeve Street (1906). His first significant project was the Branch-Office of the Austro-Hungarian Bank at No. 17 Jurišićeva Street (1906), built by the company.

In the beginning of his freelancing work, Kalda made construction projects and built the new government palace on St Marks' Square (1908), supervised the restructuring of the parliament building on St Mark's Square (1909), constructed the reception building of the Faculty of Medicine, i.e. the first building of the future clinic of Šalata by Ignjat Fischer (1910), and the Evangelical Church at Valašské Meziříčí in Bohemia (1909). His

most important projects are: Chamber of Trade and Commerce with the representative hall and luxurious vestibules at No. 2 Roosevelt Square (1911), the Centre of »Mercur« Association at No. 1 and No. 3 Perkovićeve Street (1913), the building of the First Croatian Bank in Crikvenica (1923), the residential building of the Association of Municipality Officials at No. 12 Dalmatinska Street (1927), the Czech National Centre at No. 20 Šubićeve Street (1930), all of them distinguished by simple monumentality and high standards of construction. Among his residential buildings, the best examples are: Blažek house at No. 48 Deželićev Prilaz (1908), the three-storey Pavelić house at No. 8 Masarykova Street, marked by an exceptional composition of its façade (1909), the residential and office building at No. 7 Držislavova Street (1922), the four-storey Novaković building at No. 17 Masarykova Street (1924), the representative corner house Ullmann at Žrtava Fašizma Square/Držislavova Street (1924–25), the three-storey Presiček house at No. 15 Medveščak (1928), and the family houses in Nazorova Street: Sorg at No. 29 (1908), Rožić at No. 33 (1908), the summerhouse of painter Nasta Rojc Šenoa at No. 37 (1910), Villa Pavelić in Crikvenica (1908), and the backyard villa of industrialist Schreiner at No. 30 Deželićev Prilaz (1920). In the 30s, Kalda designed Villa Antloga in Gradiško Predmestje of Ljubljana, No. 24 Hajdrihova Street (1932–33), the rental Villa Papež at No. 23 Teslova Street (1933), and Villa Rozman at No. 18 Jamova Street (1936). Numerous restructurings and additions show the way in which a skilful architect could transform insignificant buildings into luxurious modern buildings. One should especially mention the Pavelić house at No. 2 Dalmatinska Street / No. 14 Frankopanska Street with its characteristic bay windows at the corner and lavish decoration around the windows (1909), the Moguš family house at No. 4 Langov Square (1922), Villa Crnadak at No. 26 Jurjevska Street (1922–23), Villa Engelsberger at No. 25 Nazorova Street (1932), and the adaptation of the backyard house at No. 29 Ilica, which housed the see of Kalda Company for years (1908 and 1926). Regardless of whether it was an adaptation or a new construction, Kalda frequently gave a new face to city corners, as in the case of the building of the Real Estate Association in Gundulićeve/Mihanovićeve Streets, the five-storey palace with a garret in Hatzova/Petrinjska Streets, which belonged to the Adriatic Insurance Company, and the especially highly estimated building of the Craftsmen's Bank at No. 8 Gundulićeve Street / Varšavska Street (1925), where an additional storey and a garret were added to the three-storey building, turning it into a new, modern building by means of skilful proportioning. Kalda also worked on the Lustig corner house of Viktor Kovačić at No. 10 Kumičićeve Street (1910) and the building of »Croatia« insurance company by architect Edo Schön at No. 1 Masarykova Street (1911). He cooperated on a series of industrial venues: No. 32 and No. 52 Miramarska Road (1909), the warehouse of clay goods and office buildings of Armin Schreiner in the backyard of No. 30 Deželićev Prilaz (1909), the backyard building of Franck Factory in Vodovodna Street (from 1908), the auxiliary buildings of the Steam Mill (from 1909), etc.

The most important among his unrealized projects was the new construction of the Croatian National Museum at the Academy Square in Zagreb (1911–13), which served as a programmatic basis for the competition in 1914, but was not realized because of World War I. Kalda's project also participated in the competition for the residential building of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts in 1930, which was to be built on Žrtava Fašizma Square in Zagreb. He was a member of the competition jury for the »Esplanade« hotel in Zagreb. He participated in the exhibition *Half a Century of Croatian Art* in 1938 with five projects. From 1908–1946, he was a member of the Association of Civic Engineers and the Artists Association; he was also active in various associations of the Czech minority and designed their National Centres and schools in Zagreb and elsewhere in Croatia.

Lav Kalda belonged to the generation of Croatian architects that gave Zagreb its metropolitan appearance and proved that local architects can face any architectural task with a high level of professionalism and skill. Meticulous performance contributed significantly to the reputation of local architecture and Kalda could also exert a didactic influence on dozens of colleagues and craftsmen that passed through his company. His handwriting is characteristic for its masterful distribution of residential space, its serene and steady forms, and the recognisable motif of the bay window; and he is remembered for his reductionist design, elegance, and the harmoniousness of his buildings.

*Key words:* Lav Kalda, modern architecture, Zagreb, Viennese modernism, »Pilar, Mally and Bauda«, bay window